

HET DRIEKONINGENSPEL

Lichtplan

VOOR DE DRIE COB-4BAR LED-BALKEN

De Kerstspelen bestaan uit het Paradijs spel, het Kerstspel en het Driekoningenspel. Het Herdersspel is een variant van het Kerstspel, speciaal voor de kleuters.

Rudolf Steiner heeft rond 1920 de Kerstspelen opgenomen in zijn Vrije School curriculum.

Oorspronkelijke uitgever:
Uitgeverij Zevenster
Hoofdstraat 181
Driebergen - Rijzenburg

Algemeen: Waar mogelijk zijn de lichtaanwijzingen overgenomen van Peter Jackson en Roel Munniks en van 2x A4 getypt schema Hieronder staan een samenvatting van de aantekeningen daarvan.

- geel-witte belichting met warm geel alleen vóór op het toneel
- 40 lichtwisselingen (meest dramatische van de drie spelen)
- Bij alleen koningen verdwijnt het geel en blijft wit over.
- Herodes alleen wit en geel (hier heb ik het wit eruit gelaten ivm met de eenvoud van de installatie
- blackout bij "roek ende rat".
- black out bij "t gaat alles ras ten end".
- black out bij hoofdman "mijselfe met dit swaert doorsteke" (Marie S)
- Bij krukje Maria blauw wit,
- bij Engel rood erbij
- bij Maria die om Herodes heenloopt wit op Herodes, de rest rood
- magenta en geel = rood;
- magenta en cyaan = blauw;
- cyaan en geel = groen

STEEKWOORD Hier staan meestal de namen van de speler(s) op dat moment	In dit blok staan AANWIJZINGEN hoe het spel er uit kan zien. Voor bronvermelding en aanvullende informatie zie de “algemene aanwijzingen”. * voor de regelnummers staat de letter van de speler (E, M, B, K enz.)
Regel-nr's *	In dit blok staat de te spreken tekst.

Korte uitleg wanneer er lichtwissel is		
Bijv. GEEL GEDIMD	Bijv.ROOD VOL	Bijv. GEEL GEDIMD
Linker,	middelste,	rechter lichtbalk
Vanuit de zaal gezien		

Inhoud

Algemeen voorblad.....	1
Inhoudsopgave en uitleg boekje.....	2
Algemene aanwijzingen.....	3
Deel 1; Witte kant: Engel, Melchior, Balthasar, Kaspar, Pagie, Viligratia, Toneelknecht.	5
Deel 2; Witte kant: Engel, Melchior, Balthasar, Kaspar, Pagie, Toneelknecht.....	11
Deel 3; Witte kant en zwarte kant: Engel, Melchior, Balthasar, Kaspar, Pagie, Herodes, Lakei, Toneelknecht.	14
Deel 4; Zwarte kant: Herodes, Lakei, Kaifas, Pilatus, Jonas, Duivel. Toneelknecht.	18
Deel 5; Witte kant: Engel, Melchior, Balthasar, Kaspar, Pagie, Maria, Jozef en Toneelknecht.	25
Deel 6; Zwarte kant en witte kant: Engel, Maria, Herodes, Lakei, Hoofdman, Krijgsknecht, Jonas (verkleed als vrouw), Duivel en Toneelknecht.	32
Alle liederen samengevoegd	42
Kleding en attributen.....	44

DEEL 1, 2, 3, 4, 5 en 6	Dit boekje is opgedeeld in deel 1-6. Hier een overzicht van in welk deel een stuk van je rol staat. Alle liederen staan achteraan nogmaals. De letters achter de spelers staan voor de regelnummers. Je zou deze vakjes kunnen markeren om je tekst snel terug te kunnen vinden. Hieronder een schema waar je globaal je tekst kunt vinden.						
	DEEL 1 3Koningen zien ster	DEEL 2 3Koningen ontmoeten elkaar	DEEL 3 3Koningen naar Herodes	DEEL 4 Herodes+ schriftge- leerden	DEEL 5 3Koningen in de stal	DEEL 6 Herodes kinder- moord	LIEDJES Alle liederen nog eens
ENGEL (E)	X	X	X		X	X	X
MELCHIOR (M)	X	X	X		X		X
BALTHASAR (B)	X	X	X		X		X
KASPAR (K)	X	X	X		X		X
PAGIE (P)	X	X	X		X		X
VILIGRATIA (V)	X						X
JOZEF (J)					X		X
MARIA (A)					X	X	X
HERODES (H)			X	X		X	X
LAKEI (L)			X	X		X	X
HOOFDMAN (N)						X	X
KRIJGSKNECHT (T)						X	X
KAIFAS (F)				X			X
PILATUS (U)				X			X
JONAS (J)				X		X	X
DUIVEL (D) = TONEELKNECHT	X	X	X	X	X	X	X
KOMPANIJ (Z)							
REGISSEUR	X	X	X	X	X	X	X
SOUFFLEUR	X	X	X	X	X	X	X

ALGEMENE AANWIJZINGEN EN INFORMATIE OVER HET SPEL:

PARADIJSSPEL

Het Paradijsspel is een spel van verleiding wat je zelf op kunt lossen door de verleiding te weerstaan om bijv. dat papiertje op de grond te gooien of iets niet te stelen als je het graag wilt hebben. Voel wat het met je doet als je iemand anders zijn troep opruimt. De Duivel is hier Lucifer.

HERDERSPEL

Het Herdersspel is een spel van verkramping wat je zelf op kunt lossen door bijv. iemand de helpende hand te reiken. Doe dat eens spontaan en voel wat het met je doet. Het Herderspel komt uit het Lucasevangelie.

DRIEKONINGENSPEL WAAROM

Het Driekoningenspel is een spel van vernietiging of offeren (niet te verwarren met jezelf wegcijferen!) en dat kun je niet meer alleen oplossen. De Duivel is hier Ahriman. De Koningen offeren. Om tegenwicht te bieden aan het vernietigen heb je de hele zaal mensen nodig en nog veel meer. Bijv. in het geval van oorlog en geweld of in het geval van mensen die spullen van een ander kapot maken.

Het spel is doorspekt met angst te weten de angst om de macht te verliezen dus niet de angst die je hebt als je aan de rand van de afgrond staat of de angst bij die krokodil onder je bed. Wees niet bang om in te grijpen, de boze wereld wil dat we bang zijn. Stel die andere een vraag waarom hij dat doet, dat is ook vrijheid en het is anders dan veroordelen. Durf je wat te zeggen tegen degene die pest? Herodes wordt kwaad dat Maria zich ermee bemoeit. Een koning laat zich niet tegenspreken. Angst bepaalt vaak de keuzes die we maken. Iedereen heeft het slechte in zich en je kunt steeds opnieuw keuzes maken. De duisternis bestaat bij de gratie van het licht maar het licht heeft de duisternis niet nodig om te bestaan. Het Driekoningenspel komt uit het Mattheusevangelie.

SPREKEN EN TEKST KENNEN

Een goed spel krijg je door goed te articuleren, langzaam genoeg en voldoende hard te spreken zodat het publiek het kan verstaan. Ken ook je tekst zo snel mogelijk zodat je je op het spel kunt richten en de tekst van je hoofd naar je hart verhuist. Dan wordt het een krachtig spel en komen vaak die bewegingen en dat stemgebruik in je op, die Steiner bedoeld heeft, zodat er een levend spel ontstaat. Je kunt dus ook met je hart "harteloosheid spelen". Oók de zwarte kant speelt in dienst van het licht. Geen klucht spelen dus niet overdrijven. Een gebaar bij een woord in het echt is anders dan hetzelfde gebaar op het toneel (die is groter). Je leert je tekst beter als je het in een context kunt plaatsen en als je weet wat het betekent. Daardoor is het boekje aanmerkelijk dikker geworden dan de vorige versie maar ruimer van opzet.

DE REGIE

Op het voorblad staat "aanwijzingen" en bewust niet "regie". Te strakke regie geeft een dood spel. Natuurlijk is het niet de bedoeling een ander spel te maken dan dat door Rudolf Steiner bedoeld is, dus "geen versinsel van onslieën". "Het enige goede spel" bestaat echter niet. Op sites, waar je het niet zou verwachten, geeft Balthasar Mirre in plaats van Kaspar en laat de Lakei zich niet "omkopen" terwijl er in de Duitse tekst staat "geen mens zal mij doorsteken". In die zin is getracht alle zorgvuldigheid in acht te nemen om de Nederlandse versie zoveel mogelijk letterlijk in de geest van Sanne Bruinier te vertalen waarbij de Duitse tekst en de internetsites voor oude dialecten een grote hulp waren maar dat ook in dit werk fouten nog mogelijk zijn m.a.w. "ck bid so wy quamen veuls te cort, 't ons niet en aengerekend wort"

BRONVERMELDING

Bronnen zijn: de vertaling van Sanne Bruinier van uitgeverij Zevenster, de Duitse tekst, eigen spel, aantekeningen, literatuur, diverse duitse en nederlandse woordenboeken en andere internetsites zoals <http://www.enzyklo.de>, <http://gtb.inl.nl>, <http://www.encyclo.nl>. Zie hiervoor ook "de regie".

HOE SAMEN SPELEN	Reageer ook op de tekst van de anderen waarmee je in interactie bent. Luister wat ze zeggen en speel daar op in. Tegenwoordig moet vaak de stilte worden gevuld met muziek, beelden, smartphone-gebruik enz. Daarom moet de witte kant krachtig gespeeld worden en bovendien spreekt de zwarte kant het publiek meer aan. “Speel ook mee” als je geen tekst hebt. De mensen in de zaal gaan dat onbewust zien. Houd het bij jezelf. Heb respect voor de mening, de tekortkomingen en de grootsheid van de andere medespelers zodat deze zich veilig kunnen voelen. De kunst is ook om je ego in dienst te stellen van het spel en niet voor je eigen “gewin”. Daar wordt niet mee bedoeld dat je niet mag genieten van een compliment of dat je niet goed je best mag doen. Het is zelfs belangrijk dat je met plezier je rol speelt (daar kan een “profi” niet tegen op).
SOUFFLEUR	Als je even de tekst niet meer weet wacht dan rustig tot de souffleur deze geeft. Dan merkt meestal niemand het.
TOESCHOUWER	De toeschouwer is eigenlijk de 4e koning. Deze komt nooit aan bij de stal want hij helpt onderweg zoveel mensen dat hij 33 jaar te laat komt om Christus te ontmoeten. Maar hij hoort een stem die zegt “al wat gij gedaan hebt voor een dezer geringsten van mijn broeders hebt gij voor mij gedaan” en de 4e Koning sterft vredig voordat hij Christus in persoon zal ontmoeten.
DENKEN, VOELEN, WILLEN	De basis van het Vrije Schoolonderwijs is het driedelig mensbeeld “denken, voelen en willen” en die kwaliteiten kun je alleen op aarde ontwikkelen. De hoogste vorm van denken is datgene wat “gedacht moet worden” in de wereld om als mensheid verder te komen. Dat representeert Melchior. Dat is iets anders dan het aardse denken waar meestal sprake van is. De hoogste vorm van voelen is de onvoorwaardelijke “Liefde” door een stap terug te doen en zonder jezelf weg te cijferen. Dat representeert Balthasar. De hoogste vorm van willen is de “moraliteit”, datgene wat in de wereld gebeuren moet door handelen. Dat representeert Kaspar. Met het denken wordt het voelen verwoord, ondersteund. Met het willen wordt het voelen omgezet in daden. Echte samenwerking dus. Denken, voelen en willen mogen niet geïsoleerd optreden!
TONEELKNECHT	Afwijkend van wat we altijd spelen is de Duivel als Toneelknecht. Dat blijft precies zoals we gewend zijn behalve dat de Toneelknecht te herkennen zou kunnen zijn aan een sjerp die over zijn schouder hangt. Hij wordt ook in dit boekje “Toneelknecht” genoemd op de momenten dat hij geen Duivel is. Dit komt uit Eindhoven en dat zag er goed uit. We hoeven dit niet over te nemen maar het is ook duidelijk voor de speler zelf als hij zijn rol leert.
HOOFDPERSOON	Ieder die aan de drie Kerstspelen meedoet, als speler of als regisseur, zou doordrongen moeten zijn van liefde en eerbied voor het Jezuskind. De hoofdpersoon van deze spelen is onzichtbaar voor het oog, maar hij moet beleefbaar zijn in elk woord, in elke stap, in elk gebaar. In het Driekoningenspel gaat het niet zozeer om het kind maar om de Christus (dus na de doop in de Jordaan), dit in tegenstelling tot het Paradijs spel en het Herdersspel.
STEMOEFENINGEN	Klanken produceren op de k, de r, de m, enz. Verder zinnen spreken als: Doe die deur daar dicht (duidend), Neem nooit natte noten nee na na (afwijzend) Lammeren lopen licht en luchtig (sympathie) Ruisende reden rolden langs de ramen (vragend) Kom korte krachtige kerel (antipathie) Bij brede boten blijven bouwen (denkend)

DEEL 1
WITTE KANT

Engel, Melchior, Balthasar, Kaspar, Pagie, Viligratia, Toneelknecht. De Engel leidt het spel in en de Koningen zien onafhankelijk van elkaar de ster die hen de weg wijst.

KOMPANIJ

Er wordt op de deur geklopt en de kompanij komt zwijgend binnen, lopend via het middenpad door het publiek. Ze gaan links vanuit de zaal gezien het podium op en lopen in de maat naar hun stoelen. De volgorde: 1 Engel, 2a Melchior, 2b Balthasar, 2c Kaspar, 3 Pagie, 4 Viligratia, 5a Jozef, 5b Maria, 5c kindje Jezus, 6 Herodes, 7 Lakei, 8a Hoofdman, 8b Krijgsknecht, 9a Kaïfas, 9b Pilatus, 9c Jonas, 10 Duivel. Er is een spiegeling in de spelers te weten: 1-10; 2-9; 3-7; 4-8; 5(c)-6.

ENGEL

Extra informatie: De Engel als boodschapper van de geestelijke wereld. Zij nodigt uit maar je bent vrij te volgen. Wij volgen de Engel. De Duivel dwingt om te volgen (Toneelknecht)

ENGEL

De Engel gaat naar het midden en naar voren en spreekt:

- E1 'k Treet voor u luyden, zonder spot
- E2 Goên avond saamen, gheve u God
- E3 Een goên avond ende gezegende tijd
- E4 Mooch ons van daarboven syn toegeseyt

Als de engel naar voren komt		
GEEL	ROOD	GEEL
GEDIMD	VOL	GEDIMD

Publiek links en recht begroeten:

- E5 Achtbaare, seer vroede, goetgonstighe heren
- E6 Oock deughtsame vrouwen ende jonckvrouwen in alle ere
- E7 Wilt altegaar niet euvel duyden
- E8 Dat wij ons spel vertoonen voor u luyden
- E9 't geen dat ghy voor uw ooght sult sien,
- E10 Is niet versinsel van onslîen
- E11 Noch ook van heidens uytgedocht
- E12 Maar deur de heylighe scrift gebrogt.
- E13 Van hoe Christus quam, ons menschen ten troost

eventueel gebaren naar links:

- E14 Oock van d'albekende wyzen van oost
- E15 Zij synder gekomen een varre toght
- E16 Zo als elck reyersman wel kennen moght
- E17 Zij synder nae Hierusalem geteghen
- E18 En vraegden naet kindeken alder wegghen

eventueel gebaren naar rechts:

- E19 Herodes heytet 't mit droefnis vernomen
- E20 En hiet de geleerde priesters komen
- E21 Die sullen hem segghen sonder verlaat
- E22 Wat inder heilighen scrifte staat
- E23 So ghy bereyt zijt en het aen wilt hooren
- E24 swyght stil, en open wyt uw ooren

De Engel gaat af

TONEELKNECHT

Als de Duivel Toneelknecht is slaat hij een witte sjerp over zijn schouder. Dat doet hij in alle gevallen dat hij Toneelknecht is. De Duivel als Toneelknecht laat

de kompanij zitten. De Duivel beweegt in dat geval de handen zo langzaam omlaag zodat de spelers de beweging kunnen volgen. De Toneelknecht brengt vervolgens de koningszetel.

PAGIE Pagie legt de rode doek op de koningszetel en nodigt, met een buiging (hoofdknikje en gekruiste armen) koning Melchior uit en begeleidt hem naar de zetel. Pagie blijft bij de koning. De Pagie toont in alle handelingen respect voor de koningen en hun omgeving. In origineel maakt de Duivel de troon voor Balthasar gereed.

ENGEL Tegelijkertijd met de werkzaamheden van de Pagie is de Engel met de ster op stok voor het podium langs gelopen van rechts naar links vanuit de zaal gezien en staat links opgesteld.

MELCHIOR Extra informatie: Melchior is afkomstig uit Perzië (oud-Iraanse cultuur). Hij is 35 - 40 jaar, wiskundige en sterrenkundige. Hij is de koning van de kracht in denken en kennis. De techniek staat ten dienste van denken, willen en voelen. Denken is vaak een kwaliteit van het verleden. Melchior schenkt in onderwerping aan de nieuw gevonden Koning het goud, hopen op genade. Melchior zou op de Vrije School het liefst leren rekenen, taal en schrijven.

MELCHIOR Melchior komt op. Hij tuurt naar de hemel, ziet een zonderlijke ster (die van de Engel) en spreekt (staand of zittend) vol wetenschappelijke nieuwsgierigheid, opwinding en vreugde. Hij gaat zitten op de koningszetel. Melchior spreekt:

M25 Myn gattercompas end instrumenten goet
M26 haestelyc, Pagie, hende bringhen doet,

Als Melchior opkomt		
GEEL	GEEL	WIT
GEDIMD	VOL	VOL

Pagie neemt de staf aan, brengt die weg en haalt meteen de verrekijker.

M27 der heemlen gloria reickt boven dien

Melchior, steeds naar de hemel en die speciale ster van de Engel turend, vervolgt:

M28 gins blinckt een star so noyt en wiert gesien:
M29 daor Venus mit Sonne doet consamaneren
M30 staet iet veurt oogh als nimmer te veuren:
M31 een overschone helle schyn!
M32 van waer mach dit gestarnt wel syn?
M33 't en is niet byster veer geleghen,
M34 dit is certeyn een heyligh teken.

Melchior gaat zitten (als hij nog staat) en neemt de verrekijker van Pagie aan waarmee hij naar de ster kijkt en vervolgt:

M35 Te middenst sienick eene maagt,
M36 die claorelyc een kindeken draegt,
M37 de helle glans van heur gelaet,
M38 het ligt der starre te boven gaet;

Engel beweegt de ster in cirkels voordat Melchior daarover begint:

M39 oock doet sy nieuwers stille staon
M40 doch sneller ende sneller rontsomme gaon.
M41 Het kind dwelc de joncvrou draegt
M42 ick schou't beweeght hem telken staeg.
M43 Te duyden wat wonder verschynt aldus,

- M44 roept, Pagie den mathematicus
M45 of hy mogt verclaeren wattet bediet
M46 dat men de maegt met een kindeken siet.

PAGIE **De Pagie is er om de koningen bij te staan. Hij is dienstbaar aan een hoger doel. Pagie spreekt:**

- P47 Ghenadighe coninck, u woort ic wel verstaet;
P48 ic bringh u schielken Viligratia.

Pagie haalt en groet Viligratia en begeleidt hem naar Melchior.

VILIGRATIA **Viligratia komt op met het boek. Viligratia en Melchior groeten elkaar (knikje met hoofd, buiging en/of handgebaar)**

MELCHIOR **Melchior spreekt:**

- M49 Myn Viligratia, duydt ghy my ginse sterre?

VILIGRATIA **Viligratia neemt de verrekijker aan van Melchior, kijkt naar de ster en geeft de verrekijker weer terug aan Melchior. Viligratia spreekt:**

- V50 Ghenadighe coninck, dit sy van my verre,
V51 doch willec de profeten consamaneren
V52 oft ic uyt haer welligt iet dedecere.

Viligratia bladert al zoekend in zijn boek, evt. met de vinger wijzend en vervolgt:

- V53 Jesaia den profeet spreekt inderdaet
V54 van dat in Betlem te geschieden staet:
V55 Een coninck daer alras geboren worden sal,
V56 Messias van der aert ent gants heelal.

Viligratia slaat het boek dicht. In dit boek is van te voren al wat krijtpoeder gedaan zodat het bij het dichtslaan stoffig aandoet (het is tenslotte al een heel oud boek),

MELCHIOR **Viligratia en Pagie staan erbij en Melchior reageert na een kleine pauze op Viligratia:**

- M57 't Coomt my te veur oft woort van den profeet
M58 alree in Betlem sich vervullen deet,

Er volgt een kleine pauze en Viligratia knikt "ja". Melchior geeft goud want goud staat voor met wijsheid vervulde denkkraft.

- M59 dies willic naestelyc bedencken
M60 watic het kindeken sal schencken?
M61 een somme gouts houdic bereyt,
M62 gout voegt eens coninghs majesteyt,

Wijst met de hand naar de aarde en de hemel:

- M63 den coningh oock der aert ent gants heelal,
M64 ic hope hy my des ghenadich wesen sal.
M65 Gaet hene ende sorght mit vlyt, myn Pagie,
M66 dat al bereyt wort veur de pelgrimagie;
M67 en voert ghy, Viligratia 't regiment
M68 tottic die reyse heb gebrogt ten end.

- VILIGRATIA** Viligratia neemt hiermee een belangrijke taak op zich, offert zich als het ware op om het land te besturen en spreekt:
- V69 Ghenadighe coninck, nae u content
V70 willic hier voeren het regiment.
- MELCHIOR** Melchior geeft de verrekijker aan Pagie; Pagie brengt die weg en komt met de staf van Melchior terug. Pagie buigt (knikhoofdje en gekruiste armen) bij Melchior. Melchior loopt naar zijn plaats, gevolgd door Viligratia en Pagie.
- PAGIE** Pagie loopt naar de zetel en neemt de rode doek van de zetel af.
- ENGEL** Ondertussen is de Engel naar rechts voor het podium langs gelopen vanuit de zaal gezien
- DUIVEL** De Duivel kan nu even schichtig op de koningszetel gaan zitten want hij wil in dat gebied ook graag invloed hebben, maar hij brandt zijn zitvalk aan deze zetel en slaakt een kreet.
- PAGIE** Veel tijd heeft de Duivel ook niet want daar komt Pagie met de blauwe doek om de koningszetel gereed te maken voor koning Balthasar. Pagie nodigt koning Balthasar uit en begeleidt hem naar de troon.
- ENGEL** Als Balthasar opkomt loopt de Engel van rechts naar links in de zaal onder bij het podium vanuit de zaal gezien.
- BALTHASAR** Extra informatie: Balthasar (afkomstig uit Indië, ± 60 jaar, de koning van het voelen, een gevoelsmens, leeft vanuit zijn hart en wacht al jaren op de verlosser zoals de profeten hebben voorspeld. Voelen kan alleen in het nu, niet dadelijk of daarnet. Wierook staat voor overgave zonder angst. Hoe vaak durven wij niet te voelen uit angst. Balthasar schenkt de wierook en eert daarmee de hoogste Goddelijke Held en Koning. Balthasar zou op de vrije school het liefst vormtekenen.
- BALTHASAR** Balthasar spreekt vol vrede, overtuiging en vreugde:
- B71 Huy morghen bragt myn hofstoet my de konde
B72 hoe dat sich deuse nagt een wonder toonde.
B73 Een vreemt gestarnt van selsaam claeren schyn
B74 daor in een joncvrou deet verschenen syn,
B75 mit haar een coninck vander aert ent gants heelal;
B76 het voeght dat men hem wieroock offren sal;
B77 een kindelingh so lieflyc teer,
B78 voorwaar sulck dingh en sach men nemmermeer.
- Balthasar staat op, loopt naar voren en spreekt het publiek aan:**
- B79 Doet op de weggen ende straeten gaen
B80 en deuse star ent wonder gaode slaen
B81 so speurt ghy alte wel dattet waarlyc leyt
B82 gelyck myn hofstoet my heeft an geseyt.
- Balthasar gaat weer zitten evt. met een boog en spreekt:**
- B83 O nimmer en hoordic, veur ofte nae

B84 dat bewaerheyt wier sulcke historia:
B85 een joncvrou reyn, moeder te selfder tyt,
B86 heur kindelingh coninck arm ende ryc!
B87 Nae Betlehem doet het gestarnt ons wysen
B88 als souden wy algaoder daor henen reysen.
B89 Niet en deurgront ic sulck geheimenis
B90 dwelc by den scriftgeleerden claer te vinden is
B91 sonder man geboren een kindekyn,
B92 een coninck der joetsen sal hy syn.

Balthasar staat op.

B93 Dies willic op staon morghen mitten dach
B94 ende sien offic het kindeken vinden mach.

Balthasar loopt naar zijn plaats terug, Pagie begeleidt hem en groet hem met een buiging.

PAGIE Pagie haalt de blauwe doek van de zetel af en legt de groene erop

ENGEL Ondertussen is de Engel onder langs het podium naar rechts gelopen vanuit de zaal gezien.

DUIVEL De Duivel kan nu eventueel even aan de stoel duwen en trekken en de stoel is zwaar. Ook de stoel oppoetsen.

PAGIE Pagie legt de groene doek op de zetel van de koning en gaat Kaspar halen bij zijn stoel.

ENGEL Als Kaspar opkomt loopt de Engel onder langs het podium van rechts naar links vanuit de zaal gezien.

KASPER Koning Kaspar (afkomstig uit Ethiopië: Morenland, 25 – 30 jaar, jong, energiek) gaat niet zitten maar blijft voor de troon heen en weer lopen (maar staat vastberaden stil als hij spreekt) en spreekt vol enthousiasme, vreugde en vertrouwend op een blijvend beter leven voor alle mensen. Hij is de koning van het willen, van de toekomst. Nadat je gewild hebt voer je het daarna uit. Kaspar schenkt de mirre, roemend en prijzend het wonder van de geboorte van het Goddelijke in een teer, broos, menselijk lichaam, “hoe is U woningh so arrem bestelt”.
Kaspar zou op de Vrije School het liefst handarbeid doen.

KASPER Kaspar houdt zijn staf zelf vast. Kaspar spreekt terwijl hij over het toneel beweegt:

K95 O wonder groot, hoogste verheuchenis,
K96 diewyl eenmael de tyt gecomen is
K97 en den messias, langh begeert, nu is geboren
K98 van eener maegde uytvercoren.

Kaspar wijst op de ster:

K99 Aldus doet een gestarnt ons leren,
K100 welc teken men sal respecteren

K101 mids de historie hier deur wiert vervult
K102 die by den joetsen als verdightsel geldt.
K103 Sy soeken alder weggen mit groot misbaer
K104 offet oock ieuwerinc te vinden waer.

Even denkend over de Joden die nog steeds wachten op de Messias, misschien even zittend, vervolgt Kaspar:

K105 Wat efter salt geschenck end offer syn
K106 daor met het kinde wel te vre mogt syn?

Weer staand, energiek en zeker van zichzelf, besluit Kaspar “mirre” te geven want dat is krampverlossend en bloedstelpend en Kaspar vervolgt:

K107 wyl hy een coninck is der aert ent gants heelal
K108 is mir de gave so men brenghen sal.
K109 Mit alsulck offer willic tot hem gaen
K110 en hope voor het kind daor met bestaen.

KASPAR Kaspar loopt terug naar zijn plaats, Pagie begeleidt hem en groet hem met een buiging. De handen gekruist op de borst.

PAGIE Nadat Pagie Kaspar naar zijn plaats heeft begeleid haalt Pagie de groene doek van de zetel af en brengt hem weg. Pagie gaat samen met de Engel naar zijn plaats

ENGEL Als de Pagie bezig is loopt de de Engel van links naar recht vanuit de zaal gezien en gaat samen met de Pagie naar hun plaats.

TONEELKNECHT Denk aan sjerp. De Duivel als Toneelknecht zet de koningszetel weg en laat de kompanij staan voor de eerst ommegang.

EINDE DEEL 1 In deel 2 zullen de koningen elkaar ontmoeten in de woestijn

DEEL 2
WITTE KANT

Engel, Melchior, Balthasar, Kaspar, Pagie, Jozef, Maria, Toneelknecht en met de liederen de hele kompanij. De koningen ontmoeten elkaar in de woestijn.

PIANO

→ Lied no. 1;

KOMPANIJ
MELCHIOR
BALTHASAR
KASPAR
PAGIE

De kompanij zingt lied nr. 1. Op het eerste akkoord draait de kompanij een kwart slag naar links en begint bij de eerste volle maat met het rechtse been te lopen, linksom van het podium af vanuit het podium gezien dus rechts vanuit de zaal gezien. De Engel loopt voorop een ronde door het publiek en komt via de linkerzijde, vanuit de zaal gezien, weer terug op het podium. Balthasar blijft rechts in de zaal staan, Kaspar links, beide vanuit de zaal gezien. De rest volgt de Engel. De muziek blijft doorgaan tot iedereen weer voor zijn stoel staat. De kompanij zingt dus lied 1:

Z111 Der wysen starre blinckt ons clær,
Z112 den hoogsten coninck moet voorwaer
Z113 op aertryc syn gecomen.

Als de duivel de kompanij laat staan.		
GEEL	GEEL	GEEL
VOL	VOL	VOL

Kaspar en Balthasar blijven resp. links en rechts, vanuit de zaal gezien, in de zaal achter

Z114 Och wysen, goede wysen, seght
Z115 de waerheyt ons voor oghen leght
Z116 vanwaer hebt ghy vernomen?
Z117 ylt nu, ylt
Z118 van hende en verre
Z119 mitter sterre
Z120 tottet kinde,
Z121 ylt den coninck der ere vinden.
Z122 ylt nu, ylt
Z123 van hende en verre
Z124 mitter sterre
Z125 tottet kinde,
Z126 ylt den coninck der ere vinden.

TONEELKNECHT

De Duivel als Toneelknecht laat de kompanij zitten behalve Pagie, Melchior en de Engel.

ENGEL

De Engel gaat rechts voor het podium staan vanuit de zaal gezien.

MELCHIOR

Melchior staat iets links naar achteren op het toneel en wacht af.

PAGIE
MELCHIOR
ENGEL

Pagie staat midden op het podium en tuurt de zaal in naar de twee achtergebleven koningen. De kompanij zit weer en Pagie spoedt zich naar koning Melchior, groet hem en Melchior loopt enkele passen op.

PAGIE

Pagie kijkt in het publiek met eventueel een hand boven de ogen, neemt de tijd daarvoor en spreekt met onrust:

P127 Ghenadigste coningh, Vreemt volleck sonder tal,
P128 welcs doelwit onbekent, u dra gemoeten sal,
P129 het schynt daor sy een coninck mit haarlieden

Als Pagie Melchior gaat halen		
GEEL	GEEL	WIT
GEDIMD	VOL	VOL

P130 als over ons doet heersen ende gebieden.

MELCHIOR **Melchior spreekt:**

M131 So willic toeven een cort termyn

M132 tot sy alhier sullen gecomen syn.

BALTHASAR **Balthasar en Kaspar komen het podium op ieder aan een kant van Melchior, lopen naar Melchior maar houden afstand: wanneer komen nu drie koningen elkaar in de woestijn tegen? De koningen vormen een open driehoek. Pagie staat rechts achter. Ze groeten elkaar en tasten elkaars reisdoel af.**

KASPAR

PAGIE

MELCHIOR **Melchior maakt een buiging en spreekt :**

M133 Myn eedle heren, weest gegroet,

M134 waar hene staet u sin, hert ende moet?

BALTHASAR **Balthasar maakt ook een buiging en spreekt:**

B135 Weest gegroet myn here, end u hofstoet daor neven,

Balthasar gebaart naar Pagie, Pagie knikt terug.

B136 waar dogt u caravaen haor henen begheven?

MELCHIOR **Melchior maakt weer een buiging en spreekt:**

M137 Myn eedle here, heuschelyck danck

M138 tot Hierusalem gaet onsen ganck.

KASPAR **Balthasar en Kaspar gaan ook die richting, dus ze zijn positief verrast komen een stapje dichterbij Melchior zodat ze een hechtere groep vormen. Kaspar spreekt:**

K139 Soot u ghelieve, seght my aen

K140 Wat doet u nae Hierusalem op gaan?

MELCHIOR **Balthasar en Kaspar horen met verbazing dit verhaal aan en merken dat ze alle drie hetzelfde reisdoel en achtergrond hebben. Met gebaren en verwondering laten ze dat zien en spreken ze hun tekst.**

M141 In Jesaia men claerlyc gescreven vint

M142 hoe dat een schoon ende arrom kint

M143 in Betlehem geboren worden sal,

M144 een coninck seffens vander aert ent gants heelal

M145 Nu wiertet deur de sterre openbaer,

M146 hoe oft geschiet is wonderbaer,

M147 naedien geringhe tyt te voren

M148 bereyts dit kinde is geboren.

BALTHASAR **Ook Melchior is verbaasd dat ze hetzelfde reisdoel hebben.**

B149 Mit waarheyt magh ic segghen ist al gelyck

B150 toe gegaon in myn coninckryck.

B151 Een star is ons aldaor verschenen

B152 daor in een joncvrou stond, een kint mit eenen

Balthasar en Kaspar lopen iets dicht naar Melchior om hun

gemeenschappelijk doel te tonen.

B153 hier deur coomt aen den lighten dach
B154 tgeen onder den heydens verborghen lagh.

KASPAR Kaspar spreekt:

K155 Dit selve heeft my op de baen gebragt,
K156 dat hoochelyc een wonder wort geagt,
K157 hier omme wy van herten seere –
K158 mogtet so syn - het vinden begeren.

ENGEL De Engel verdwijnt naar de zijkant rechts vanuit de zaal gezien uit het zicht van het publiek en het licht wordt zwakker. Kijken of ze voor het verdwijnen nog wat in het zicht kan zijn door een beweging.

MELCHIOR Melchior gebaart dat de koningen dicht bij elkaar moeten blijven. Melchior spreekt:

M159 Doch, nu de starre schier verdween
M160 dwelc ons ten teken blonck voorheen
M161 en wy in deusen wegghen ende straeten
M162 op geen middelen ons en dorren verlaeten,
M163 oock niet en weten nae wellecken kant
M164 in dit gants onbekende lant, -
M165 so en willenme de reyse niet beenden
M166 en nae Hierusalem ons heen wenden,
M167 of wy in gintser stede welligt
M168 niet en vernamen een naeder berigt.

Wanneer de Engel verdwijnt		
GEEL	GEEL	WIT
GEDIMD	GEDIMD	GEDIMD

PIANO → Lied no. 2;

ENGEL De kompanij zingt mee met de drie Koningen, Engel en Pagie. De Engel gaat voorop, loopt om Kaspar heen en loopt in een achtvorm naar zijn plaats.
MELCHIOR
BALTHASAR Melchior, Balthasar, Kaspar en Pagie sluiten achter de Engel aan. Allen blijven staan totdat de Toneelknecht de Kompanij laat staan.
KASPAR

PAGIE
KOMPANIJ

Z169 Drie coninghen tyen, de starre veur an,
Z170 tot Betlehem isser de starre gegaen
Z171 en heytse beduyt
Z172 waer 't kindeken leyt,
Z173 daer bleve de starre stil staen.

EINDE DEEL 2 In deel 3 gaan de Koningen naar het hof van Herodes.

DEEL 3 WITTE EN ZWARTE KANT Engel, Melchior, Balthasar, Kaspar, Pagie, Herodes, Lakei, Toneelknecht en met de liederen de hele kompanij. De koningen gaan naar het hof van Herodes.

TONEELKNECHT Denk aan sjerp. De Duivel (Toneelknecht) laat de andere spelers ook staan voor de 2e ommeegang.

PIANO → Lied no. 3;

KOMPANIJ De kompanij zingt lied 3 en daarna nog 2x neuriën. Op het eerste akkoord draait de kompanij een kwart slag naar links en begint bij de eerste volle maat met het rechtse been te lopen, rechtsonder vanuit de zaal gezien. De Engel loopt voorop een ronde door het publiek en komt via de linker zijde, vanuit de zaal gezien, weer terug op het podium. De rest volgt de Engel. De muziek blijft doorgaan totdat het lied 2x geneuried is.

Z174 Ter tyt Herodis regiment
Z175 syn wysen uyt en oriënt
Z176 gecomen veur Hierusalem an
Z177 toen Christus reets op aerden quam,
Z178 en vraegden alder weggen snel
Z179 waer geboren sy die in Israël
Z180 nae de joetse profety'n
Z181 de nieuw coninck soude syn.

Als de duivel de kompanij laat staan		
GEEL	GEEL	GEEL
VOL	VOL	VOL

TONEELKNECHT Sjerp over de schouder. De Toneelknecht laat de groep zitten. De Toneelknecht brengt de zetel van Herodes. De Toneelknecht poetst er ook nog een beetje aan.

HERODES LAKEI DUIVEL De Duivel nodigt met een uitnodigend gebaar Herodes uit om te komen. De Lakei komt mee. Hij staat steeds rechts van Herodes en gebaart overdreven op alle teksten en gebaren van Herodes en alle bezoekers.

MELCHIOR, BALTHASAR KASPAR De drie Koningen staan tegelijk op met Herodes.

HERODES Herodes is een soort zetbaar zonder eigenlijke macht en iedereen is bang want hij bepaalt de gevolgen. Herodes, gevolgd door de Lakei, komt op. Herodes, ijdel en genietend van zijn macht, spreekt:

H182 Bin ick eerst regt op een verbolghen
podium, recht tegen het publiek
H183 hy wagte hem veur de gevolghen!
H184 aerts ende gheestlyc hoogste hant
H185 heeft myn hier in der joetsen lant
H186 gemaakt tot coninck al temet
H187 ende op de hoogste plaets geset.

Als Herodes en de lakei opkomen		
GEEL	GEEL	GEEL
VOL	VOL	GEDIMD

Herodes gaan zitten, Lakei poets nog snel de stoel af.

H188 Wy willen huyden regtspraak houden,
H189 spreekken mit jonghen ende mit ouden,
H190 die sullen treden al te mael

H191 tot myn in myne conincks sael
H192 waorc nae se wagt.

**MELCHIOR,
BALTHASAR
KASPAR** **De drie Koningen staan op, lopen enkele passen en Balthasar klopt met de stok rustig drie maal op de grond.**

HERODES **Herodes wacht even, ziet dat de Lakei niet reageert en spreekt:**

H193 Het klopt lackey
H194 gaot sien wie daor gecomen sy.

Als de Koningen op gaan staan		
GEEL	GEEL	WIT
VOL	VOL	VOL

LAKEI **De Lakei van Herodes is een pion zonder wil en zonder moraal. De Lakei is soms om te lachen maar eigenlijk is hij een triest figuur. Hij moet het voor de kinderen in de zaal wat luchtiger maken. De Lakei loopt naar de drie koningen, doet een raampje open, schrikt van de zwarte koning, doet snel het raampje weer dicht, spoedt zich naar Herodes, struikelt eventueel en spreekt:**

L195 Ghenadighste coningh, vreemt volc schier sonder tal
L196 welcs doelwit onbekent, comt hende tot u sael,
L197 veul heren ende coninghen doense bringhen,
L198 sy moghten ons wel gants omringhen.
L199 Mit costlycke kleedingh synse an gedaen,
L200 vol stacie doense daor henen gaon.

HERODES **Herodes spreekt:**

H201 Vraegt opterstont van waor sy comen
H202 ende wat sy haor hebben veur genomen

LAKEI **Lakei gaat naar de koningen, maakt de deur een beetje open en spreekt:**

L203 Ghy heren, conincklyc majesteyt
L204 mogt weten waor veur ghy gecomen syt
L205 in deuse stadt, alsoock het oort,
L206 lant end geslaght daor toe ghy behoort.

Lakei doet moeite om alles te onthouden.

MELCHIOR **Koning Melchior spreekt**

M207 Wy syn al tsaam van conincklycken standt,
M208 twee onser uyt Scheba, eenen uyt Morenlandt;
M209 isset coningh Herodi nae den sin
M210 so quamen wy gheern tot syn' edelheyt in.

LAKEI **Lakei doet de deur weer een beetje dicht, gaat terug naar Herodes. Hij probeert het zich te herinneren en spreekt (niet in origineel want daar slaan ze dit over):**

L211 Zy syn al tsaam van conincklycken standt,
L212 twee hunner uyt Scheba, eenen uyt Morenlandt;
L213 isset coningh Herodi nae den sin
L214 so quamen zy gheern tot syn' edelheyt in.

HERODES **Herodes spreekt:**

H215 Laotse in myn losament sonder verdrach
H216 dattic haorlie an heuren mach.

LAKEI **De Lakei gaat naar de drie koningen, maakt nu de deur wijd open, laat de koningen met een buiging binnen en spreekt:**

L217 Myn ghenadigst heer coninck begeert u precensie
L218 en dat ghy hem bloot leght u saek end intencie.

MELCHIOR **De Lakei gaat naar de drie koningen, maakt nu de deur wijd open, laat de koningen met een buiging binnen.**
BALTHASAR
KASPAR

HERODES **De koningen lopen door tot bij Herodes, deze (staat op) begroet ze (handgebaar) en spreekt:**

H219 Weest willecom heren, hoe dientet verstaon
H220 dat ghy van veer tot mywaerts coomt gegaon?

Herodes gaat weer zitten.

KASPAR **De Drie Koningen hebben niet in de gaten dat Herodes een slechte koning is. Kaspar doet een stapje naar voren en spreekt:**

K221 U edelheyt meughe ons verschonen
K222 so wilc de oorsaeck cortlyc ane toonen:
K223 In Scheba onsen landen var
K224 verscheen een sonderlycke star,
K225 daor in eene maegt een kind doet draeghen,

**Herodes trekt een skeptisch gezicht terwijl hij zich afwendt van de koningen.
Kaspar zegt namelijk dat er een koning wordt geboren die door het Joodse leger gediend zal worden (Dem diena sull dat Jüdisch heer=leger)**

K226 merckt wel waor van wy u gewaghen.
K227 Hier deur wier 't eerst ons openbaer
K228 hoe dat den messias gecomen waer,
K229 een coninck geboren over al
K230 soot heir der joetsen dienen sal;

Herodes schrikt daar van

K231 hem soecken wy vlytigh uyt alle magt,
K232 dit heeft ons op de reyse gebragt.

HERODES **Herodes spreekt een beetje afgewend tot zichzelf en vraagt zich af:**

H233 Hoe, hier te lande heyt sulx geschiet,
H234 vreemden bekent, myn egter niet?

HERODES **Herodes spreekt daarna hoffelijk tot de koningen:**

H235 So tyt nae Betlem te deuser stonde,
H236 so danich kint en wort hier niet gevonden.
H237 Reyst henen 't soecken. En daor ghy sult
H238 hebben anbeden end seffens bedoelt,
H239 bootschapt het myn, op dattic het weet,
H240 dattic als eersten mach syn bereet,

H241 dattic oock tottet kint mogt reysen
 H242 hetzelfde aanbidden gelycker wysen.
 H243 Doet sulx ghy heren te mynen gerief,
 H244 't kint met vereren waar' my lief.

KASPAR **Kaspar spreekt:**

K245 U edelheyt, soo wyt mogten vinden,
 K246 brenghemme u kondschap van het kinde.

Als de Koningen weggaan bij Herodes		
GEEL GEDIMD	GEEL VOL	WIT VOL

MELCHIOR **BALTHASAR** **KASPAR** **De koningen en Herodes groeten elkaar. De koningen gaan in een boog enkele passen terug en vormen een open driehoek voor verder overleg.**

MELCHIOR **Melchior spreekt**

K247 Nu wel aan!
 K248 wy tyen van Hierusalem van daen.

Als de ster voor de koningen uit gaat		
GEEL GEDIMD	GEEL GEDIMD	ROOD VOL

ENGEL **De Engel met de ster komt op en leidt de Koningen naar hun plaats.**

BALTHASAR **Balthasar spreekt:**

B249 Siet an, de sterre gaot veur ons uyt
 B250 dwelc ons reets heeft geleyt
 B251 int ryc van oriënt
 B252 daor wy 't kindeken hebben erkent.

ENGEL **MELCHIOR** **BALTHASAR** **KASPAR** **PAGIE** **De Koningen lopen achter de ster aan in een boog naar hun plaatsen en gaan zitten.**

EINDE DEEL 3 **In deel 4 laat Herodes de schriftgeleerden komen**

DEEL 4
ZWARTE KANT

Herodes, Lakei, Kaifas, Pilatus, Jonas. Herodes laat de schriftgeleerden komen omdat hij zich zorgen maakt over zijn koningschap.

HERODES

Herodes is niet gerust over het bericht van de pasgeboren Koning der Joden want hij is zelf maar een pion van de Romeinen. Herodes spreekt:

H253 Die maor en ontroert my niet weinigh den sin
H254 wylc slechts een vreemden coningh bin
H255 en geenen regten. Gaot lakey
H256 roept ras de schriftgeleerden tot my
H257 end overpriesters, op dattic hore
H258 waor den nieuwen coninck sal worden geboren,
H259 soot heir der joetsen dienen sal.

Als Herodes alleen is op toneel met lakei		
GEEL	GEEL	GEEL
VOL	VOL	GEDIMD

LAKEI

Lakie buigt en spreekt:

L260 Ghenadighe coningh, 'ck verstae u wèl,
L261 wil sonder dralen end also snel
L262 uytet gantse lant van hende en varre
L263 de overpriesters byeen vergaeren.

LAKEI

De Lakei loopt het podium af, zoeken naar de overpriesters (hogepriesters) tussen het publiek. Bij kinderen goed uitwerken. Van daaruit ziet hij ze op het podium zitten en gaat ze halen. De Lakei gebaart, net als bij Herodes, ook overdreven op de teksten van de Schriftgeleerden.

KAIFAS
PILATUS
JONAS
INFORMATIE ALG.

Veel mensen ervaren de vertolking deze rol als iets pijnlijk. Het heeft echter niets met antisemitisme te maken. Jozef, Maria en Jezus waren ook joodse mensen! In het joodse volk kwam destijds het alleredelste naast het allerbenedenlijkste te voorschijn. Wat drukt het schriftgeleerdendom uit? Deze mensen zijn vertegenwoordigers van een stroming die in de huidige mensheid zeer machtig is. Het zijn de weters-zonder-ziel, de intellectualistische “kenners van de Wet en de Profeten”. De schriftgeleerden zijn weters zonder ziel, zonder zuiver denken, zonder levenskrachten. Ze zijn niet om te lachen maar luguber. Ze zijn tegenwoordig alom vertegenwoordigd. Voorbeelden: als het niet te bewijzen is dan bestaan homeopatische medicijnen niet. Ze rekenen alles om in geld en olie.

KAIFAS
PILATUS
JONAS

Kaïfas, Pilatus en Jonas laten zich niet makkelijk overtuigen om naar Herodes te gaan: ze zijn onzeker bij hem. Luidruchtig en met enig talmen komen ze van hun plaatsen af. Ze begroeten elkaar door links en recht het hoofd te “kruizen”. Met veel gebaren, vooral bij het spreken, begeven ze zich richting Herodes. Ze blijven de hele scène druk gebarend, op hun hakken lopend en herhalen steeds de laatste zin van Herodes om tijd te rekken en om een antwoord te formuleren. De schriftgeleerden herhalen steeds tussendoor woorden van Herodes en van elkaar. Reageer bijpassend op de woorden van Herodes.

KAIFAS

Kaïfas spreekt terwijl hij steeds bij “ic” op zichzelf wijst:

F264 Heer, ic Kaifas, myn eygenste lief,

F265 heer, ic en doen u geen ongerief,
F266 ic wilt al segghen op een haor,
F267 wen coninghlycke majesteyt
F268 het geenderley wyse niet euvel en duydt.

HERODES Herodes spreekt met genadigheid:

H269 Spreeckt heer, doet ongestraft gewagh
H270 schoonet my grootlyc mishaegeen mach,
H271 ic en hout u niet ten quade
H272 midts ic my gheern van u liet raeden,

Schriftgeleerden komen vergenoegd naar hem toe

H273 desweghen toch ic om u sont.
H274 So seht my aen wat ghy bevont.

Laatste zin herhalen door schriftgeleerden.

KAIFAS Kaïfas, Pilatus en Jonas spreken door elkaar (maar toch verstaanbaar).
PILATUS Herodes flink irriteren als een kluwen en niet als individuen. Een van deze
JONAS schriftgeleerden, die het beste thuis is in de tekst kan de tekst uitspreken
terwijl de anderen stukken herhalen. Bijvoorbeeld Pilatus:

PILATUS bijv. (+KAIFAS+JONAS) Pilatus spreekt terwijl de anderen stukken van de tekst herhalen. Doe dat naar
goed eigen inzicht. Het kunnen ook Kaifas of Jonas zijn die de hele tekst
spreken, het ligt eraan wie die taak op zich neemt.

FUJ275 Ghenadighe coningh, tleyt claor veurder hant,
FUJ276 in de stadt Betlem int joetse lant,
FUJ277 so as de scriften wysenet uyt,
FUJ278 so asset veers van den psalmmeester luyt:
FUJ279 de soon sal boven syne vianden gaon,
FUJ280 boven allen so teughen hem op sellen staon,
FUJ281 veul vollecke hem volghen sal op aarde!
FUJ282 sy sullen in hem geseghend worden!

**“Immanuel” betekent “God met ons” wordt flink hard gezegd en voorspelt de
Messias:**

FUJ283 Syn naam sal hieten Immanuel
**“Ezechiël” (een Psalmschrijver van voor Christus) wordt nog harder gezegd
zodat Herodes bijna de oren dicht moet houden:**

FUJ284 doet claorlyc vermellen Ezechiël:
FUJ285 want boeter ende honingh sal hy eten
FUJ286 ent goeje verkiesen, het quaaje vergeten.

HERODES Herodes spreekt terwijl hij met de handen afweert:

H287 Hoe cost ende mogt dit efter syn:
H288 uyt de maegde geboren een kindekyn?

Laatste zin herhalen door schriftgeleerden

KAIFAS De schriftgeleerden trappen met de voeten bij “vermorselen”. Het zaad is
mogelijk Jezus die Christus wordt bij de doop in de Jordaan (des Weibes
samen=het zaad vd vrouw) maar het kunnen ook de nakomelingen van Eva zijn

die als mensheid de slang overwinnen. De slang is de slang van Adam en Eva die Eva heeft verleid tot het eten van de appel van goed en kwaad. Kaïfas spreekt:

F289 Het zaad der vroue sal der slanghe den kop vermorselen.

schriftgeleerden maken het gebaar van het terugbrengen:

F290 en alt verlorene sal hy weeromme bringhen.

HERODES

Herodes, begint bang te worden omdat hij denkt dat een koning hem van de troon zal stoten en spreekt:

H291 Een maghtich coningh sprack tot my
H292 en sonder schroom vermonde hy:
H293 in Betlehem wiert van haor vernomen
H294 sy ons tot solaes een verlosser gecomen,
H295 geregten heerscher en herder goet

Dit spreekt Herodes zo krachtig uit dat de schriftgeleerden terugdeinzen:

H296 welc ons algaeder regeren moet.
H297 Nu mogtic seker syn ende gewis
H298 oft hiermet eene waarheyt is:
H299 Myn ryck staet hier in groot gevaor
H300 watic u segghe dat is waar.

Laatste zin herhalen door de schriftgeleerden. Ze maken gebaren van dat je het zo niet moet zien.

KAIFAS

Kaïfas raffelt dit af want hij is er niet mee verbonden met zijn gevoel:

F301 Heer, so en dorf ment niet verstaen
F302 als soude u rycke te gronde gaen:
F303 een coninck sal hy worden geagt
F304 maor niet en heerschen mit conincklycke magt,
F305 verwesen sal hy syn ter doot,

Alle drie houden ze de vuist naar voren met de duim naar onder.

F306 syn eygenst volleck tot een spot.

zij steken alle drie gelijktijdig hun tong uit, richting publiek

HERODES

Herodes, geniepig en indringend, spreekt:

H307 Twaor beter sulx te veure comen
H308 dat jonck hem tleven wier benomen,

De schriftgeleerden gaan geschrokken uit elkaar en dringen zich weer op om hem gerust te stellen

H309 eert volck hem schaerde an syne syde
H310 ent ghaf ten lest een bloedigh stryden
H311 so altemets een coningh quam tot myn.

Laatste zin herhalen door schriftgeleerden.

PILATUS

Pilatus spreekt:

U312 Conincklyck majesteyt, wilt nog verduldich syn
U313 en blyft in uwen moet getroost
U314 tot dat de coninghen van oost

U315 weder keeren en brenghen u konde
U316 of syt aldus hebben bevonden.

HERODES Herodes, geërgerd door de sussende woorden van Pilatus, spreekt:

H317 Int joetse lant - so staet te vresen -
H318 mogtet te veuren ruchtbaor wesen.
H319 Nog gisterdaegs wiert ons gemeld
H320 hoe een Engel quam totten schaepers opt veldt
H321 en bootschape haor dat geboren was
H322 een nieuwen coningh. Heer Kaifas,

Herodes vraagt ongeduldig naar Kaifas

H323 seght waer geboren wort mit al
H324 wient heir der joetsen dienen sal;

Herodes slaat met zijn scepter op de stoeleuning

H325 wat segghen hier van U profeten?

Laatste zin herhalen door schriftgeleerden.

KAIFAS Kaïfas, Pilatus en Jonas spreken weer door elkaar (maar toch verstaanbaar).
PILATUS Een van deze schriftgeleerden, die het beste thuis is in de tekst kan de tekst
JONAS uitspreken terwijl de anderen stukken herhalen. Bijvoorbeeld weer Pilatus. De
schriftgeleerden vergelijken hun eigen met elkaars papierrollen en spreken
verstaanbaar door en achter elkaar: Papierrollen horizontaal afrollen.

PILATUS bijv. Pilatus spreekt terwijl de anderen stukken van de tekst herhalen. Het kunnen
(+KAIFAS+JONAS) ook Kaifas of Jonas zijn die de hele tekst spreken, het ligt eraan hoe het
uitkomt.

FUJ326 Sy doene allen eenparighlyc weten:
FUJ327 Christus den coninck is uytvercoren
FUJ328 in Betlem sal hy worden geboren,
FUJ329 de stadt dwelc in Judea leyt.
FUJ330 Soo ist van profeten ane geseyt.

**Laatste tweezinnen met stemverheffing blijvend herhalen door
Schriftgeleerden zodat Herodes geïrriteerd raakt.**

HERODES Herodes hoort dat er een nieuwe koning is uitverkoren en denkt dat dat een
gevaar is voor zijn eigen koningschap. Hij is tenslotte niet van "Koninklijke
macht" en van die nieuwe Koning wil hij gewoon niet steeds horen van die
schriftgeleerden. Hij windt zich flink op en met stemverheffing spreekt hij:

H331 Algoet
H332 laet af en swyght alsnu
H333 ick heurde alree genogh van u;

**Hij springt op van zijn stoel, en stuurt de schriftgeleerden weg terwijl hij
spreekt:**

H334 maekt u van hier.

Herodes gaat weer zitten

KAIFAS Over elkaar heen vallend en hun stoelen omgooiend gaan de schriftgeleerden
PILATUS terug naar hun plaatsen.
JONAS

LAKEI Lakei gaat ook af

HERODES Herodes zit in zijn zetel en spreekt:

H335 ic will te deghen
H336 en regts die saeke overweghen
H337 en rigt myn sin en mynen moet
H338 op dattic vergiete het kint syn bloet;

DUIVEL De Duivel lacht vanaf zijn plaats bij “vergiete het kind syn bloet”

HERODES Herodes staat op en vervolgt al ijsberend en een beetje ontzet door die lach:

H339 des lacht den duyvel inder hel,
H340 past het hem wel, den qua ghesel?

Herodes keert al ijsberend een beetje in zichzelf:

H341 o mostic geraeken in sullicke noot
H342 het waor my liever ic lagh er reets doot.
H343 Wat staet te doen in deusen daghen
H344 te spreken laes, ic moet versaeghen
H345 ende versincken in sulck ellend
H346 al eer ick come an myn end.
H347 Hoe loonics als daor van myn hoofd

Herodes grijpt naar zijn kroon en richt zich tot de mensen in de zaal als hij zegt:

H348 de coninghscrone wort gerooft?
H349 Is geen die my de hant wil reyken?

Bij geesten gaat zijn hand richting Duivel. Bij “myns ghelycken” richting zaal.

Wacht voldoende en luistert of er iemand uit de zaal wil helpen als hij zegt:

H350 oft geesten syn of myns ghelycken

Doelend op de drie Koningen en zijn hand gaat in hun richting. Hij zou ze voor altijd trouw beloven en volgen wanneer hij wat in zichzelf gekeerd zegt:

H351 ic had my gheerne haor verkocht
H352 ofc se veur immer volghen mogt.
H353 O wee, is nyemant soot vermogt?
H354 is geen daor so by my wilt staon?

Herodes keert zich weer in zichzelf en gaat achteruit lopend naar zijn zetel en gaat zitten.

DUIVEL Duivel springt gebogen, krijsend en kronkelend binnen en spreekt tot het publiek “wie daor” en tot Herodes bij “wie hier”. De Duivel tikt bij “hier” Herodes aan met zijn wijsvinger maar is al weer aan de andere kant van de zetel.

D355 Wie daor, wie hier? wat schort er an?

Bij “u” tikt hij weer met zijn wijsvinger maar is weer weg. Herodes ziet hem niet en de Duivel speelt in (met) de gedachten van Herodes. Duivel vervolgt:

D356 ic en laet van u te ghener tyt!
D357 seght aen, wat is u swaericheyt
D358 dat ghe u noot so fel doet claeghen?

HERODES Herodes spreekt terwijl hij zich van de Duivel afkeert:

H359 Van anghsten soudic vast vertsaeghen,

H360 wyl een nieuwen coninck geboren is

H361 over 't lant der joetsen vercoren is:

Herodes neemt pauze in acht en zegt bijna met de handen aan het hoofd

H362 waor heen ic armen duyvel, ach!

DUIVEL Duivel spreekt:

D363 Swyght stil, ic bin vant selfden slagh!

De Duivel legt de vinger op zijn mond. Herodes vraagt zich af: selfde slag? en buigt zich ver af van de Duivel

D364 geen duyvel en laet oyt syns gelycken,

Herodes schrikt nog meer als hij hoort dat hij een gelijke is van de Duivel.

D365 ic hellep u oogmerck flux bereycken,

D366 op stel ende spronck isset gedaen:

D367 den nieuwen coninck sal ons niet ontgaen:

Herodes vraagt zich af: ons?

D368 'ck bin hem so wel gesint als ghy,

Wat heeft de Duivel dan gaande met het Jesuskind?

D369 volgeeren schaffic raet hier by!

D370 dies maekt u op, geen uur gewagt.

De Duivel sluipt naar zijn plaats (gaat niet zitten, laat merken dat je verwacht dat je teruggeroepen wordt) maar blijft Herodes in de gaten houden en wacht tot hij hem nog roept.

HERODES Herodes spreekt zachtjes en geschokt:

H371 Ghesel, op iet bin 'ck noch bedacht;

Duivel spoedt zich terug naar Herodes.

H372 so ic se alle yline doe deursteken,

H373 men mogtet op my selven wreken;

H374 sulck quat en wort wis niet verschoont

H375 doch mit gelycker daet beloont.

Herodes maakt een gebaar van de keel afsnijden

H376 Hoe mogtic my daor teughen keeren?

DUIVEL Duivel spreekt tot Herodes:

D377 Een oghenslach - en 'ck salt u leren;

D378 wilt ghy oock duyvel syn, so merckts, so merckts:

Nee, Herodes wil geen Duivel zijn.

D379 in toren ende gramschap onvervaert

D380 de ongeborenen selfs niet en spaert,

Herodes toont afschuw.

D381 noch wyf noch kints u niet ontferm,

D382 sy meughen syn ryck, sy meughen syn erm.

D383 Ghy sult ombrengghen alle knegtjes kleyn

Herodes: ik?

D384 so tweujaorigh en daor onder syn;

Duivel houdt vuist voor de mond en keert zich daarbij naar het publiek:

D385 dan doenic laghen in myne vuyst
D386 kreck of den vos een gansjen muyst.

Duivel keert zich weer tot Herodes.

D387 Dies maek u op, geen uer gewagt;

Duivel springt al naar zijn plaats

D388 ic vaor in naeme Bix Bax

D389 tot mynen ghesellen roek ende rat.

Als de duivel tot roek ende rat gaat		
BLACK OUT	BLACK OUT	BLACK OUT

Hier is een blackout met het licht om het goed binnen te laten komen. Duivel spoedt zich naar zijn plaats

HERODES

Herodes loopt naar zijn plaats en sluit zich aan bij de kompany

TONEELKNECHT

Sjerp over de schouder hangen. De Duivel, als Toneelknecht, zet de troon van Herodes weg

EINDE DEEL 4

In deel 5 komen de Koningen bij het stalletje

DEEL 5
WITTE KANT

Engel, Melchior, Balthasar, Kaspar, Pagie, Maria, Jozef en met de liederen de hele kompanij. De Driekoningen komen bij de stal en bieden hun geschenken aan. De Engel laat ze in hun droom weten niet naar Herodes terug te gaan.

TONEELKNECHT

Sjerp over de schouder hangen. De Duivel, als Toneelknecht, laat de kompanij staan voor de ommevang.

Als de toneelknecht kompanij laat staan		
GEEL	GEEL	GEEL
VOL	VOL	VOL

PIANO
KOMPANIJ

→ Lied no. 4;
De kompanij zingt Op het eerste akkoord blijft de kompanij frontaal staan en zingt de eerste regel.

Z390 Mit God so willenme ons liedeken vrolyck doen
klincken!

Na deze eerste zin volgt een akkoord waarop de kompanij een kwart slag naar links draait. Bij de eerste volle maat begint de kompanij met het rechtse been te lopen. De kompanij gaat linksom van het podium af vanuit het podium gezien de zaal in. De Engel loopt voorop het publiek in.

Z391 deet nu Herodes dit woort vernemen,
Z392 gedrieën synse gegaen,
Z393 de star blonck veurse henen,
Z394 in Betlehem bleve de star stil staen.

Bij "stille staan" blijft de kompanij stil staan in de sluitpas.

PIANO
KOMPANIJ

→ Lied no. 5;
De kompanij zingt aansluitend aan lied 4 verder. Weer met rechts beginnen te lopen. De kompanij gaat via de rechterzijde vanaf de zaal gezien de zaal in en komt weer links vanuit de zaal gezien het podium op. De Engel voorop.

Z395 1. Geboren is in Betlehem
Z396 al in den stal
Z397 een kind dwelcs ryck niet en eynden sal.
Z398 Dies juyght vant jaar Hierusalem,
Z399 ja, Christus de heer wy singhen hem,
Z400 lof seyner moeder reyn,
Z401 al met haor kindekyn.
Z402 Christus de heer wy prysen hem
Z403 met onsen vreuchdensanck,
Z404 met onsen vreuchdensanck.

2^e couplet. Ezelsbruggetje: je moet eerst de stal in om bij de kribbe te komen

Z405 2. Het leynt vant jaer in Betlehem
Z406 in krebbe cleyn,
Z407 syns rycks en sal geen eynde syn.
Z408 Dies juyght vant jaer Hierusalem,
Z409 ja, Christus de heer wy singhen hem
Z410 lof seyner moeder reyn
Z411 al met haor kindekyn.
Z412 Christus de heer wy prysen hem
Z413 met onsen vreuchdensanck,
Z414 met onsen vreuchdensanck.

TONEELKNECHT De Toneelknecht (Duivel) laat de kompanij weer zitten

PAGIE Pagie zet het krukje voor Maria klaar op het midden van het toneel.

MARIA
JOZEF
ENGEL Maria, met kindje op de arm, Jozef en Engel komen op: Maria gaat zitten, Jozef rechts ernaast. De Engel beweegt zich zeer langzaam in de richting van Maria en Jozef om daar na “welc deuser twee paden macht regte syn” aan te komen.

MELCHIOR
BALTHASAR
KASPAR
PAGIE De drie Koningen en Pagie komen op en lopen enkele stappen richting Maria. De koningen staan in een open driehoek en zijn de weg kwijt.

KASPAR Kaspar spreekt ietwat smekend:

K415 Verlaet o heer
K416 ons nemmermeer!
K417 verlight onse oghen inder noot
K418 dat wy niet en eynden in de doot,
K419 geley ons, heer op regte baen
K420 dat wy alhier niet en dwaligh gaen
K421 en leert ons de gheboden dyn.

Als Jozef en Maria opkomen		
GEEL	CYAAN	WIT
GEDIMD	GEDIMD	VOL

MELCHIOR Melchior houdt een kleine pauze en al kijkend en gebarend spreekt hij:
M422 Welc deuser twee paden macht regte syn?

ENGEL Als Melchior zich afvraagt welke van de paden de goed is komt de Engel achter Jozef en Maria staan.

BALTHASAR Balthasar zietde ster en wijst naar de ster van de Engel en spreekt:

B423 Siet, hier de star doet stille staen,
B424 laet ons inden stal tottet kinde gaen,

Bij “siet, hier de star doet stille staan”		
GEEL	CYAAN	WIT
GEDIMD	VOL	VOL

Koningen lopen dichtter naar Maria en zij maken een buiging. Balthasar vervolgt:

B425 Got moet u groeten, lief maegdelyn,
B426 is hier dien wy soecken, het kindekyn?

PIANO → Lied no. 6;

MARIA Maria is innig betrokken bij het kind en zingt solo:

A427 Hier leyt dien ghy soeckt, goe heren myn,
A428 in doecken gewonden het kindekyn.

MELCHIOR Melchior spreekt:

M429 Nu welaen!
M430 opgedaen ons geschenck ende offer
M431 wieroock, mirre endet rode gout.

PAGIE Pagie neemt van elke koning de staf aan en reikt hem daarna zijn offergave, te beginnen bij Melchior.

LIERSPEL **Lierspel ondersteunt deze voorbereiding tot offergave. Hier zie je de triniteit in plaats van het groeten in Paradijsspel en Herderspel.**

PIANO **→ Lied zonder nummer**

KOMPANIJ **De kompanij zingt dit lied samen met de Koningen.**

Z432 Psallite unigenito
Z433 Christo, dei fillio
Z434 psaliite redemptori,
Z435 domino puerulo,
Z436 jacenti in praesepio.

De koningen zingen samen:

E437 Wie onser sal den eersten syn?

KASPAR **Kijkend naar Balthasar spreekt Kaspar:**

K438 Als oudsten sy an U die ere;
K439 treet toe wy vollegghen u gheren.

BALTHASAR **Kijkend naar Melchior spreekt Balthasar:**

B440 U coomt sy toe, gae ghy te veuren.

MELCHIOR **Melchior spreekt:**

M441 An ere en is my niet geleghen;
M442 ic gae mit Got, niet langh gewagt
M443 en 't kinde nieuwe jaer gebragt.

Melchior treedt naar voren, knielt op een knie voor het kind en geeft zijn offer:

M444 Gegroet syt ghy o heiligh kint,
M445 gelooft sy Got dattic u vindt,
M446 van verre reyse comen wy
M447 u ane treffen te regter ty.
M448 Ic wil u offeren 't rode gout,

Melchior, de koning van het verleden, plaatst zijn offer, het rode goud, voor Maria en Jozef.

M449 ic bid my in genae behout. -
M450 Brought troulyck groot het kinde teer
M451 en hebt het oudren hooch in eer.
M452 Voorwaer, gh'en sultet niet beclagghen
M453 en neemt voor lief myn luttel gave.

Melchior staat op, buigt en neemt weer plaats naast Balthasar

KASPAR **Kaspar, de koning van de toekomst, treedt naar voren, knielt voor het kind en offert:**

K454 O edel coningh, o edel heldt,
K455 hoe is u woningh so arrem bestelt,
K456 wie mogt u soecken in den stal,
K457 is dit u conincklycke sael?
K458 een star heeft my tot u geleyt
K459 dien lof en ere moet syn geseyt.

K460 Veel edel coningh t'aller stond
K461 sallic u prysen mit mynen mond
K462 en roemen wyt ende breit u name;
K463 so wilt veel edel heldt ontvaen
K464 de vrugt myns lands, de mirre goet,

Kaspar zet zijn geschenk, de mirre, voor Maria en Jozefen spreekt:

K465 nu bidde ic dat ghy my behoet
K466 bewaert int regte Betlem my,
K467 in uwen naeme ic henen ty.

Kaspar staat op, buigt, en neemt weer plaats naast Balthasar

BALTHASAR

Balthasar (voelt met zijn hart, het heden) treedt nu naar voren, knielt voor het kind en offert:

B468 O coningh teer aensiet oock my
B469 daor en is geen hoghe heldt als ghy,
B470 u begere ic uyt 's herten gront,
B471 een star ginck veur tottic u vont;
B472 neemt aan het offer, de wierooock goet,

Balthasar zet zijn geschenk, de wierook, voor Maria en Jozef:

B473 daormet men coninghen eren moet,
B474 heer, wen ic dickmaels comm na deusen
B475 wilt myns oock immer ghenadich wesen.

Balthasar staat op, buigt, en neemt weer plaats tussen Melchior en Kaspar

JOZEF

Jozef spreekt:

J476 Myn goede heren, vergelde Got
J477 dat ghy tot ons quaaamt in onse noot
J478 en mit u giften hebt bedaght,
J479 Got hebbe u in syne wagt,
J480 ons kindeken van gaven ryc
J481 sallet u lonen mildelyck.

PIANO

→ Lied no. 7;

MARIA

Maria gaat staan en zingt solo haar danklied 7

A482 Goe heren, van herten danck geseyt
A483 van gaven end offerveerdicheyt,
A484 spoet ende jonst moogh't u verlenen
A485 op uwen verd'ren wegh van henen.

KASPAR

Kaspar spreekt;

K486 Nu welaan, goe Josef myn
K487 bevolen sy u het kindekyn,
K488 geen vlyt noch sorghen niet en schoont,
K489 van Got de heer worde u gheloont.

BALTHASAR

Balthasar treedt toe, heft en spreidt zijn handen zegenend uit richting Jozef, Maria en het kindje en spreekt:

B490 Nu bewaere u den almaghtigen Got
 B491 van kommer, anghst end aller noot,
 B492 u eeuwighen vader doe u bewaeren –
Balthasar richt zich nu op de Koningen
 B493 mit Got so moetenme henen vaeren.
Balthasar treedt terug

LIER Tijdens de volgende scene, het wegbrengen van de offergaven en terugbrengen van de staffen speelt de lier.

JOZEF Terwijl Jozef de offergaven één voor één wegbrengt, reikt Pagie elke koning
PAGIE weer zijn eigen staf. Weer lierspel. Dit is een moment dat vraagt om overpeinzing: welke offergaven heb ik gebracht en welke offergaven heb ik mogen ontvangen.

MELCHIOR De koningen knikken gedag en gaan enkele passen terug. Daarna lopen ze in
BALTHASAR een boogje naar ongeveer dezelfde plek om een verplaatsing op een klein
KASPAR toneel te symboliseren. Ze gaan in een open driehoek staan. Pagie loopt mee
PAGIE en staat rechts achter.

MELCHIOR Melchior spreekt:
 M494 Nu willenme weerom tot Herodes reysen
 M495 ende plaats van het kinde ane wysen,
 M496 doch willenme hier wylen over nagt
 M497 want alree heyt den avent het duyster gebragt.

Bij “ende plaats van het kinde ane wijzen”		
GEEL	CYAAN	GROEN
GEDIMD	GEDIMD	GEDIMD

PIANO → Lied no. 8;

MELCHIOR De drie Koningen knielen, plaatsen hun staf tegen elkaar, en ‘slapen’; Pagie
BALTHASAR slaapt staand. Maria en Jozef ‘slapen’ ook: Jozef knielt naast Maria. De muziek
KASPAR klinkt en de koningen zingen terwijl ze inslapen (no. 8):
PAGIE
 Z498 Ic laghe in eene nagt en sliep.

ENGEL Na het lied loopt de Engel bij Maria weg, gaat achter de koningen staan en spreekt:

E499 Ghy heylghe coninghen van oriënt,
 E500 Got den almaghtighen my tot u sent,
 E501 dat u door myn wiert openbaer
 E502 dat ghy vermyden mooght alsulck gevaer,
 E503 dat ghy niet en wederkeert de baen
 E504 tot coningh Herodes den turan.
 E505 Want Herodes toort heimelick sonder maeten,
 E506 Got leyde u huyswaert op anderen straeten.

Als de Engel achter koningen gaat staan		
GEEL	ROOD	ROOD
GEDIMD	VOL	VOL

Als de koningen op staan.		
GEEL	GEEL	WIT
GEDIMD	GEDIMD	GEDIMD

De Engel gaat weer achter Maria staan

MELCHIOR De koningen ontwaken langzaam en staan op. Melchior spreekt:
 M507 Een sonderlicken droom ic horen waende,
 M508 als of een inghel my vermaende

M509 dat wy souden myden Herodes huys
M510 en deur andere wegghen volbrengghen de reys;

Ook nu zijn Balthasar en Kaspar verbaasd dat Melchior vertelt wat zij ook gedroomd hebben.

M511 want Herodes draegt in synen moet
M512 hoe hy soude vergieten het kinde syn bloet.

BALTHASAR **Balthasar spreekt:**

B513 Desgelyck heb oock ic vernomen
En nu is ook Melchior verbaasd

B514 van den inghel, in onse slaepstee gecomen,
B515 dat Herodes gerigt heeft synen sin ende moet
B516 op dat hy vergiete het kinde syn bloet.

Balthasar, verbolgen, ontzet en vastberaden, verlaat zijn rol als trouwe volger van wetenschapper Melchior, treedt naar voren en spreekt krachtig:

B517 Herodes, is selcx u beus begeren
B518 so wagten wy ons tot u weder keeren.

PIANO **→ Lied no. 9;**

MELCHIOR **De Koningen zingen krachtig en vastberaden Lied no. 9 en de kompanij zingt mee. Ondertussen loopt Balthasar meteen weg in een achtvorm naar zijn**
BALTHASAR **plaats, de andere Koningen en Pagie volgen hem naar hun plaatsen.**
KASPAR

PAGIE

Z519 Balthasar, coninck, daelt van den berrigh neder
Z520 daer hy dat kindeken vinden dede,

Zacht uitzingen [fade out]: ze zijn al ver weg getrokken.

Z521 Ja also vinden dede, ja dede, ja dede

ENGEL **Engel staat nog steeds achter Jozef en Maria en spreekt:**

E522 Josef, Josef, gotvruchtig man
E523 merckt watt ic u wil segghen aen
E524 van Gode die my tuwaert sont:
E525 Maria neemt tot u terstont
E526 metgaoder 't kinde hooch van naem,
E527 vliedt naet Egyptelant te saem
E528 en weest aldaor tot op de tyt
E529 dat ic 't sal hebben aen geseyt.

Gelijk na lied 9		
GEEL	ROOD	ROOD
GEDIMD	VOL	VOL

Als de Engel gaat zitten		
GEEL	CYAAN	GROEN
GEDIMD	GEDIMD	GEDIMD

Engel gaat naar haar plaats en gaat zitten

JOZEF **Jozef vertegenwoordigt het verleden van bloedbanden. Jozef en Maria ontwaken. Jozef spreekt zeer vertwijfeld:**

J530 O waar sullenme henen inder nagt
J531 wie hadde oyt sulck ellend gedagt,
J532 wy en kennen nae dit ofgelegnen
J533 Egyptenland geen straet noch wegghen,
J534 daor ons belaghen boven dien
J535 gedierte wildt ende roverslien.

J536 't Is vol perycklen, oock maghtigh veer.

PIANO

→ **Lied no. 10;**

MARIA

Maria vertegenwoordigt de toekomst en zingt dat God ze zal leiden op veilige straten. Maria zingt solo lied no. 10

A537 Ons sal geleyden Got den Heer
A538 voert de synen veylighe straeten.
A539 salse nimmermeer verlaeten,
A540 sal syn enghel mit ons senden,
A541 ons regeren sonder ende.
A542 Hier on staet op, syt wel gemeyt
Jozef staat op
A543 en maektet eselken bereyt.

Net voordat Maria gaat zingen		
GEEL	CYAAN	WIT
GEDIMD	VOL	GEDIMD

JOZEF

Jozef is al opgestaan, kijkt rond, en spreekt:

J544 O heemstee goet, dat Got u hoet
J545 nu het eenmaal so wesen moet;
J546 in Godes wil sallic my gheven
J547 om nae syn eerst ghebot te leven.

PIANO

→ **Lied zonder nummer**

MARIA

Maria zingt solo lied terwijl ze opstaat en naar haar plaats loopt achter Jozef aan.

A548 Ade, ade, nu leyt ons Godes hant
A549 van hier en tot het veer Egyptenlant.

Bij “van hier tot in het veer Egypteland”		
GEEL	CYAAN	GEEL
GEDIMD	GEDIMD	GEDIMD

PAGIE

Pagie zet het krukje van Maria weg.

EINDE DEEL 5

In deel 6 laat Herodes de kindermoord uitvoeren door zijn soldaten. Het mislukt want het kindje is in Egypte. De Duivel komt Herodes halen.

**DEEL 6
ZWARTE KANT EN
WITTE KANT**

Engel, Maria, Herodes, Lakei, Hoofdman, Krijgsknecht, Jonas (verkleed als vrouw), Duivel, Toneelknecht en met de liederen de hele kompanij. Herodes laat de kindermoord uitvoeren door zijn soldaten. Het mislukt want het kindje is in Egypte. De Duivel komt Herodes halen.

TONEELKNECHT

De Duivel brengt de zetel van Herodes en zet achter de zetel het opstapje voor de Engel.

JONAS

Als de Duivel bezig is sluipt Jonas met zijn hoofddoek de zaal in en gaat naar achteren

**HERODES
LAKEI**

Herodes en de Lakei komen op. Herodes staat voor op het podium. De Lakei rechts van de stoel.

HERODES

H550 Schoon ic met sorghen deet bedencken
H551 hoe dat ic rycklic sou beschencken
H552 de wysen uytet oostenlant
H553 mit sluwheyt en mit rapper hant
H554 als oock den nieuwen coninck goet,
H555 so speur ic doch in mynen moet
H556 dattic van haorlie ben bedroghen
H557 en sy my hebben veur geloghen.

Als Herodes en de Lakei opkomen		
GEEL	GEEL	GEEL
VOL	VOL	GEDIMD

Herodes gaat zitten en vervolgt:

H558 In anghsten leef ic gruwbaorlyck
H559 dat also dra myn coninckryck
H560 gering wort en heyt ofgedaen.
H561 Nu ist van node ras beraen
H562 hoe offic deuse saecken wend
H563 dat ic behouden magh myn regiment,
H564 ic sin het eene en voort het aer,
H565 'ck wiek ende weegh hoe ic dien coninck daer
H566 mogt vatten, en gestaegh bedenck
H567 wat ic hem bieden sal veur een geschenck.
H568 'ck wilt soetjens an ende oock mit loosheyt doen
H569 gelyck de vos besluyt een malsch kapoen,
H570 dan dryft hy listighlic syn spel
H571 en doet het vanghen alte wel;
H572 gelyck de kat de muys verslindt,
H573 soo willic om gaon mittet kint.

DUIVEL

De Duivel komt en fluistert Herodes iets in het oor. Duivel af.

HERODES

Herodes staat eventueel op en vervolgt:

H574 Seér plotslyc staot my nu veurt oogh
H575 hoe of iet kinde vatten moogh:
H576 met myn krygsvolck willick gezwind
H577 om brenghen so menich cleyne kint,

H578 in gantse Judea brengh ic voorwaer
 H579 de knegtkens om 't leven alle te gaor;
 H580 wat deert my of int gantse lant
 H581 de moeders kryten moord ende brand,
 H582 soo ic myn ryck slechts cost beerven
 H583 niet en geraecke int verderven.

Herodes gaat weer in zijn zetel zitten

MARIA **HERODES** **LAKEI** **Maria loopt bij het volgende lied, via de rechterzijde (vanuit zaal gezien) en voorlangs, zingend (lied no. 11) rond Herodes' zetel; de Lakei doet even een stapje terug en Herodes verschuilt zich trillend onder zijn mantel:**

PIANO → **Lied no. 11;**

MARIA **Maria zingt solo lied no. 11 terwijl ze om Herodes heen naar haar plaats loopt**

A584 Magtighe coningh, gedenckt aan barmherticheyt,
 A585 dat ghyt eenmaal niet rouigh en syt
 A586 so ghy vergiet der onschuldighen bloet,
 A587 bedenkt, magtighe coninck, wat ghy doet. -

Als Maria rond Herodes loopt		
ROOD VOL	ROOD VOL	GEEL GEDIMD
Bij "wat gij doet" in het lied		
GEEL VOL	GEEL VOL	GEEL GEDIMD

HERODES **Herodes barst uit richting Maria:**

H588 Packt u gezwind van hier, dwazin!
 H589 wat laot ghe u mit mynen saeken in?
 H590 benomen wort my 't regiment
 H591 sooc niet en spoede dit onheyl wend.
 H592 Wout ghy my dan verordineren?
 H593 een coninck en salmen niet regeren!

Herodes roept de soldaten

H594 knegten!

HOOFDMAN **KRIJGSKNECHT** **De Hoofdman en Krijgsknecht zijn rechtlijnig en vinden het fijn om aan de kindermoord mee te doen. De Hoofdman en Knecht komen marcherend en stampend op. De Hoofdman staat links van Herodes, de Knecht daarnaast. De Knecht reageert op spel en tekst van de Hoofdman.**

HERODES **Herodes vervolgt en de soldaten reageren op zijn woorden.**

H595 Ghy knegten hebt vernomen wel
 H596 uws heren ghebieden ende bevel:
 siet hier het conincklyc mandaat

De Toneelknecht geeft het aan Herodes, die het aan de Hoofdman geeft.

H598 soo'ck opterstont uytveerdighen laet;
 H599 tot alle landpaelen condighet af,
 H600 elk hem er nae righte op swaerste straf.

HOOFDMAN **De Hoofdman doet stampend een stap naar voren, staat in de houding, rolt het mandaat af en leest het voor: De Knecht reageert op spel en tekst van de Hoofdman.**

N601 Haor conincklycke majesteyt

N602 deur een gestreng mandaat bevolen heyt
N603 dat men om brenghe alle knegtkens cleyn
N604 so twoujaerigh en daor onder syn.
N605 Hier en sal niet baeten goet noch geldt,
N606 also heytet onsen heer coninck bestelt.
N607 Een yeder die het ghebot sal weerstreven
N608 salt boeten mit haaf, goet ende leven.

JONAS (VERKLEED) Jonas komt klagend vanuit het publiek tot Herodes en spreekt en smeekt op zijn knieën:

J609 O, wee O, wee het felle mandaat!
J610 des coninghs magt over ons leven gaet,
J611 onse kinderkens moetens worden gedoot?
J612 ach, wat salt gheven smert, pyn ende noot!

Herodes strekt de arm uit en beveelt:

H613 Dit woort sy aenstonts mitter doot bekocht
H614 grypt hem, hy worde int prisoen gebrogt.

**HOOFDMAN De Hoofdman en Knecht pakken hem vast en de Krijgsknecht dreigt met zijn
KRIJGSKNECHT zwaard.**

HOOFDMAN Hoofdman spreekt:

N615 Ghy booswicht, wildy den coningh weerstreven,
N616 tsal u costen haaf goet ende leven.

De Knecht trekt Jonas enkele stappen mee. De Hoofdman houdt de Knecht tegen. De Hoofdman vervolgt met iets ingehouden toon naar de zaal want het gaat ook over zijn eigen hachje.:

N617 Ist niet beter de kinderkens sturven alleene,
N618 dat als wy algaeder verdurven mit eenen?

Met veel geweld en gestamp wordt Jonas gekneveld naar zijn plaats gebracht. Soldaten gaan ook zitten.

HERODES Herodes spreekt:

H619 Loopt lackey, bringht my opt termyn
H620 den also getrouen hooftman myn.

**LAKEI Lakei haalt Hoofdman en Krijgsknecht. De Toneelknecht houdt vast het zwarte
HOOFDMAN zwaard gereed.
KRIJGSKNECHT
TONEELKNECHT**

HERODES Herodes vervolgt:

H621 Siet hier, hooftman, neemter dit sweert

Duivel geeft het zwarte zwaard aan Herodes, die het aan de Hoofdman geeft.

Herodes vervolgt:

H622 ende vier dusend manschap mit haor best gheweer
H623 ende gaot heen overt geberregt mit spoet

H624 end' alle knegtkens cleyn ombringhen doet!
 H625 Neemt, seggic u, geenderlei steeckpenninck an,
 H626 want op straffe des levens comtet u staen:
 H627 doodt ghy de kinderkens alle ghelyck,
 H628 meughense erm syn, jonc ofte ryck;
 H629 soldye schenck ic u tweevoud,
 H630 lonen salc u mittet rode gout.

HOOFDMAN Hoofdman spreekt:

N631 Dat conincklycke majesteyt
 N632 te deuser uer bevolen heyt
 N633 hebbic mit vreuchden ane geheurt,
 N634 oock wel vernomen weurt veur weurt:

Hoofdman onderstreept het gezag van Herodes:

N635 Ic doent u sweren by hoochste trou,
 N636 volgaeren sulcx volbrenghen sou
 N637 want myn gantse sin ende moet
 N638 richtig hier nae haeken doet.
 N639 Ic wilde ic hadse veur my staen.
 N640 'ck en soude wis niet ledich staen
 N641 doch met dit sweert soudic gezwind
 N642 ombrenghen so menigh cleyne kint!
 N643 het hert int lyf my laghen doet

Moordlustig genietend en fantaserend vervolgt hij:

N644 als ic sien druypen 't rode bloet;
 N645 dan lykentet een brulochte
 N646 daorse veul kalvers en koebeesten slogten.

Herodes vindt dit ongepast en stoot de Hoofdman aan. Hoofdman corrigeert zich en staat weer in de houding.

N647 Wel an, mit haesten ic my bereyt
 N648 te doen dat my conincklycke majesteyt
 N649 ernstlyc gheboden heyt. Lackey, coomt ras,
 N650 slaot ghy mit myn er oock op los!

LAKEI De Lakei toont zijn dolkje en spreekt ook bloederig:

L651 Ja heer, van stond aen willic houen ende steken
 L652 so veul ic can; 'ck laot my niet besteken.

De Lakei steekt (bijna) zichzelf.

HOOFDMAN Hoofdman tuurt de zaal in en spreekt:

N653 Ic sien een drom knegten ende trawant,
 N654 ic meen tsy een colfjen nae haorlie hant:
 N655 wel nu, heer coninck, hebt goeden moet,
 N656 wy sellen vergieten het kinde syn bloet.

Als de hoofdman op de grond stampt		
GEEL	GEEL	GEEL
GEDIMD	GEDIMD	GEDIMD

HOOFDMAN De Hoofdman stampt op de grond waarop de kompanij gaat staan en het
KRIJGSKNECHT hoofd afwendt naar links (voor de zaal rechts). Maria blijft recht vooruit
LAKEI kijken. De Hoofdman loopt rechts ,vanuit de zaal gezien, het podium af,

gevolgd door de Knecht en de Lakei. Hoofdman en Knecht marcheren en stampen, de Lakei huppelt en sloft er wat slungelig achteraan. Zij verlaten de ruimte, nemen hun popjes en komen vanuit de zaal gezien links het podium weer op. De kompanij staat nog steeds met het hoofd naar rechts, vanuit de zaal gezien, afgewend. Bij Herodes aangekomen via de linker kant, vanuit de zaal gezien, stampt de Hoofdman op de grond waarop de kompanij gaat zitten en weer naar voren kijkt.

HOOFDMAN Als de Hoofdman en de Krijgsknecht bij Herodes zijn aangekomen spreekt de Hoofdman: (let op: “en acht” moet eigenlijk zijn “hab acht” want 144.000 komt in het Johannesevangelie in dit verband voor)

N657 Conincklyc majesteyt, nu gheeft wel agt;
 N658 een maol hondert dusend vier en veertigh, en acht
 N659 heb ic mit eyger hand omt lyf gebragt,
 N660 wel nu, heer coninck hebt goeden moet,
 N661 wy deden vergieten het kinde syn bloet.

Als de hoofdman ed het podium op komen		
GEEL	GEEL	GEEL
VOL	VOL	GEDIMD

Hoofdman werpt zijn popje voor Herodes voeten

KRIJGSKNECHT De Krijgsknecht treedt naar voren en spreekt:

T662 Tagentig dusend is myn getal
 T663 die ic bragt om tleven over al,
 T664 den deusen deet ic 't laosten packen
 T665 en deet hem wip! synen kop af hacken.

Krijgsknecht werpt zijn popje voor Herodes voeten

LAKEI De Lakei spreekt:

L667 Conincklyc majesteyt, merckt an dit wigt
 L668 hoe ic desselfs mandaat hebt uyt gerigt:
 L669 twee dusend heb ic er gebragt omt leven
 L670 en deusen an syns moeders borst gegrepen.

Lakei werpt zijn popje voor Herodes voeten

HERODES Herodes spreekt opgelucht:

H671 Hebt danck ghy knegten al drieën ghelyck,
 H672 ic wil u schencken myn halleve ryck!

HOOFDMAN Hoofdman, Krijgsknecht en Lakei gaan naar hun plaatsen en Herodes haalt
KRIJGSKNECHT even opgelucht adem en geniet van zijn overwinning (wandelingetje).
LAKEI

DUIVEL Dan komt de Duivel met zijn popje (mensen die al bij hem in de hel zijn) en spreekt:

D673 Ghenadighe coninck, bin oock weerom gecomen
 D674 en heb myn kinders oock mit genomen,
 D675 die hebben haorselves dorren vermeten
 D676 uut minen sack de braetworst te eten;
 D677 eer dat ics gonne een bete brood,
 D678 eer slanick 't neer en 't leyt morsdood.

Bij “morsdood”		
BLACK	BLACK	BLACK
OUT	OUT	OUT

Duivel werpt zijn popje voor Herodes voeten. De Duivel gaat af

**HOOFDMAN
KRIJGSKNECHT
LAKEI**

De Hoofdman, Krijgsknecht en Lakei komen ook op maar nu zonder marcheren.

HOOFDMAN

De Hoofdman heeft verzaakt en voelt zich schuldig. Bij Herodes loopt de spanning steeds meer op. De Hoofdman spreekt:

N679 Conincklyc majesteyt, ic bid om verschoningh:
N680 wy en vonden niet den nieu geboren coningh
N681 of wy oock sochten naer ende veur,
N682 van den coninck en hebben me niet geheurt;

Als hoofdman en krijgsknecht opkomen		
GEEL	GEEL	GEEL
VOL	VOL	GEDIMD

De Hoofdman herneemt zich weer en klinkt weer als soldaat en overtuigend.

N683 alevel alle knegtkens cleyn
N684 so tweujaorigh en daor onder syn
N685 bragtenme om nae 's heren woorden;
N686 ic meene 't is volbragt geworden.

HERODES

Herodes springt op uit zijn zetel en is in paniek omdat hij inziet dat zijn plan niet geslaagd is:

H687 Daor ghy hem niet en hebt gedood
H688 staet vast dat hy uytet ryck ontvlood.
H689 Nu is myn leven schier verloren
H690 mids dat een nieuwen Got hier is geboren;

Herodes loopt zoekend naar voren

H691 selfs willic sien waorc hem can vinden,
H692 ay, costic hem in Betlem in den stalle vinden!

Herodes ploft weer in zijn zetel en zinkt in elkaar.

**HOOFDMAN
KRIJGSKNECHT**

Terwijl Herodes weer is gaan zitten schuivelen Hoofdman en Krijgsknecht achteruit naar hun plaatszen.

HERODES

Herodes krijgt plotseling stekende pijnen, hij wordt waanzinnig van angst. Een verleden had hij niet want hij is maar zetbaas, de toekomst heeft hij weggegeven uit angst en in het heden is een groot gat gevreten. Hij spreekt:

H693 O smart, o bittere smart
H694 hoe is my bangh omt hart.

LAKEI

Lakei spreekt:

L695 Een appel end een mes bringht haestiglyc
L696 dattic myn here laefenis reick.

TONEELKNECHT

De Toneelknecht geeft de Lakei een appel en een mes, de Lakei biedt dat Herodes aan maar die slaat het af.

PIANO

→ Lied no. 12;

ENGEL

De Engel komt op en gaat achter de troon op het opstapje staan en zingt solo lied no. 12

E697 Herodes, Herodes, ghy snoode tyran,
 E698 wat deden d'onnoosle kindjens u an,
 E699 dat ghy so deet verderven?
 E700 wagt, nu coomt ghy de doot te sterven.

Als de Engel op het opstapje gaat staan		
ROOD	CYAAN	GEEL
VOL	GEDIMD	GEDIMD

HERODES Herodes spreekt met hakkellende stem:

H701 Wat helle glans heeft my omvaen,
 H702 ach, ach, myn leven heyt gedaen,

Nadat de Engel zegt "de dood te sterven"		
GEEL	GEEL	GEEL
VOL	VOL	GEDIMD

Herodes spreekt weer met gewone stem

H703 loopt, lackey, bringht my opt termyn
 H704 den also getrouen hooftman myn.

LAKEI De Lakei gaat de Hoofdman halen, de Krijgsknecht komt ook mee.

TONEELKNECHT De Toneelknecht houdt vast het present gereed voor de volgende scene

HERODES Herodes spreekt:

H705 Siet aan hooftman, neemt dit present

De Duivel geeft buidel met munten aan Herodes die dat doorgeeft aan de Hoofdman. De Hoofdman begint al in te zien dat hij iets gedaan heeft wat hij eigenlijk niet wilde en wil daarom het geschenk niet zo graag meer hebben. "Hij gaat naar Abrahams tuin, om boonen te poten" zegt men van iemand, wiens dood men te gemoet ziet. Herodes vervolgt:

H706 wilt u vereren al veur myn end
 H707 het tydlic goet hebbic te seer geagt
 H708 dies heeft den duyvel my ten val gebraght:
 H709 nu vaer ic henen in abrahams hof.

Na "nu vaer ik henen in Abrahams hof"		
ROOD	ROOD	GEEL
VOL	VOL	GEDIMD

Herodes zakt ineen en zijn kroon valt af. Hij blijft zo zitten.

DUIVEL De Toneelknecht houdt vast de hellekroon gereed voor de volgende scene.

ENGEL De Engel (op het opstapje achter de troon van Herodes) spreekt:

E710 Ghy hellegheesten wagt hem af,
 E711 en voert hem 't uwaert, tot u nest,
 E712 die staeg u diener is gheweest

De Engel geeft opdracht aan de Duivel de kroon met vlammen op te zetten

E713 en kleedt hem als een coninck schoon
 E714 en set hem op de helle-croon.

De Duivel zet de helle-kroon op Herodes' hoofd. Duivel af.

HOOFDMAN De Hoofdman, de Krijgsknecht en de Lakei beseffen dat voor iedereen aan
KRIJGSKNECHT materieel gewin een eind komt en zeggen in koor;

LAKEI

NTL715 Wat baet de hoghe troon
 NTL716 wat sceppter ende croon
 NTL717 sceppter en regiment
 tgaet alles ras ten end.

Nadat de hellekroon is opgezet		
GEEL	GEEL	GEEL
VOL	VOL	GEDIMD

Na "t gaat alles ras ten end"		
BLACK	BLACK	BLACK
OUT	OUT	OUT

NTL718

Allen gaan achteruit naar hun plaats.

DUIVEL **De Duivel komt, duwt met zijn wijsvinger tegen Herodes en spreekt:**

D719 Buckt u Joostjen, buckt u,
D720 Doet u an suere melleck versaeden
D721 en hebtet vet in de kan gelaten.

Als iedereen naar de plaats is voor duivel		
GEEL	GEEL	GEEL
VOL	VOL	GEDIMD

HERODES **Herodes probeert de Duivel om te kopen maar de Duivel wil alleen zijn ziel.
Herodes spreekt:**

H722 O duyvel, laet my langher leven,
H723 een juck swart ossen sallic u gheven!

DUIVEL **Duivel spreekt en drukt weer de vinger tegen Herodes, Herodes krimpt ineen:**

D724 Neen ic, neen
D725 u wilc alleen.

HERODES **Herodes spreekt:**

H726 O duyvel, laet my langher leven,
H727 een span swart rossen sallic u gheven!

DUIVEL **Duivel spreekt en drukt weer de vinger tegen Herodes:**

D728 Neen ic, neen
D729 u wilc alleen.

HERODES **Herodes sprektnog meer smekend:**

H730 O duyvel, laet my langher leven,
H731 myn halve coninckryck sallic u gheven!

DUIVEL **Duivel spreekt:**

D732 Ei, wat sullenme stryen gins en weer,
D733 onser syt ghe maor alte seer!

Tegen het publiek en wijzend naar het publiek.

D734 daor comen er meerdere nogh by myn
D735 in de hellepyn,

Duivel staat links (rechts vanuit de zaal gezien) van Herodes

D736 ghy en sultet alleenlich niet syn.

Duivel trekt Herodes aan zijn schouders op en Herodes veert helemaal uit zijn troon.

D737 Wagt, efkens sien of ghe oock swaor syt.

Duivel loopt naar rechts (links vanuit de zaal gezien) en trekt aan Herodes

D738 Span ic an een paor katten

Duivel loopt naar links (rechts vanuit de zaal gezien) en trekt aan Herodes

D739 Span ic an een paor ratten

Duivel loopt naar rechts (links vanuit de zaal gezien) en trekt aan Herodes

D740 Span ic an een muysenpaor:

D741 rits, rats, mit hem ter helle vaor.

Na "rits, rats mit hem ter helle vaer"		
BLACK	BLACK	BLACK
OUT	OUT	OUT

Duivel trekt Herodes mee naar zijn plaats terwijl Herodes het uit schreeuwt. Er is een blackout van het licht.

HOOFDMAN

De Hoofdman heeft berouw en ziet wat hij gedaan heeft. Hij neemt de schuld van Herodes op zich. Hij doorsteekt zich met zijn zwaard. Het geweten gaat spreken dus er is hoop in de mensheidsontwikkeling. De Hoofdman doet dat uit vrijheid. Herodes is gepakt. De Hoofdman zonder Krijgsknecht komt op en spreekt langzaam en met veel gevoel de volgende woorden terwijl hij begint met een handgebaar kijkend naar de troon:

N742 Ach, wat heeft myn heer coninck bedreven,
N743 dat hy de kinderkens stond nae 't leven,

Na 5 seconden na de black out		
GEEL VOL	GEEL- VOL	GEEL GEDIMD

Hoofdman loopt klein stukje en vervolgt

N744 hadde ic het, lacie, eer bedacht,
N745 ic en hadde se wis niet om gebraght;
N746 ach cost icx nogh erlanghen,
N747 an den hoogsten boom mogt ic wel hanghen!

Hij wist naar boven

N748 ach cost icx nogh bedencken,
N749 in de diepste see mogt ic wel sincken!

Hij gaat helemaal door de knieën. Wanneer hij op staat neemt hij de tijd om overpeinzend naar de troon te lopen en overtuigend te zeggen

N750 Doch wil iet op myn heer coninck wreken
N751 en met dit sweert my selven deursteken.

Als de hoofdman zich doorsteekt		
BLACK OUT	BLACK OUT	BLACK OUT

Hoofdman doorsteekt zich met het zwaard dat hij van Herodes gekregen heeft en valt in de zetel van Herodes.

DUIVEL

De Duivel (niet de Toneelknecht) komt op, tikt de Hoofdman aan en begeleidt hem naar zijn plaats. De Duivel heeft op hem geen grip meer. De Duivel gaat naar zijn plaats en doet de sjerp over zijn schouder

TONEELKNECHT

De Toneelknecht ruimt het podium op en laat daarna de kompanij staan voor ommevang.

PIANO

→ Lied no. 13;

KOMPANIJ

Het lied dat Christus geboren is en dat hij wending heeft gegeven aan de mensheidsontwikkeling. De kompanij gaat weer door de zaal zoals bij de andere liederen. Herodes loopt nu voor de Duivel en is met een ketting verbonden aan de Duivel. "Ick ben u, ghy syt myn" betekent dat je je opoffert en plaats maakt voor een ander zonder opgelegde moraliteit. De kompanij zingt vrolijk en blij lied 13 sterk zingen

Z752 Wilt singhen end jubileren
Z753 Jesu den messiae,
Z754 die de wereld doet regeren,
Z755 is een soon Mariae

Als de duivel de kompanij laat staan		
GEEL VOL	GEEL- VOL	GEEL VOL

zachter zingen

Z756 en leyt in het krebbeken
Z757 by 't osjen end eselken.

Zachtjes

Z758 Suja, suja, suja, suja, kindekyn,

sterker tot sterk (ezelsbruggetje de s van springen komt voor de z van zingen)

Z759 ick ben u, ghy syt myn.
Z760 Jubelt springhend,
Z761 jubelt singhend
Z762 hodie, hodie, hodie is geboorn
Z763 Christus sone Mariae, Mariae
Z764 en heeft wan ons of genomen

Zachter

Z765 alle leed, alle leed, alle wee.

sterker

Z766 Helpt ons spoede tot u comen

sterker tot sterk

Z767 Helpt ons spoede tot u comen

Z768 O Christe, O Christe

KOMPANIJ **De kompanij blijft staan voor de stoelen.**

ENGEL **De Engel treedt naar voren en spreekt, al naargelang het dag is of avond:**

E769 Aghtbaere, seer vroede, goetgonstighe heeren,
E770 oock deugtsaeme vrouwen ende joncvrouen in alle ere
E771 Wilt altegaer niet euvel duyden
E772 dat wy ons spel vertoonden voor uluyden,
E773 'ck bid so wy quamen veuls te cort,
E774 't ons niet en aengerekend wort
E775 maer alles wat wy schuldich bleven,
E776 onse onkunde mach syn toegeschreven:
E777 Hiermet elckeen het alderbest betracht,
E778 so wenschenme van Got almachtig een goede
nagt/dag

Als de Engel opkomt		
GEEL	ROOD	GEEL
GEDIMD	VOL	GEDIMD

KOMPANIJ **Al naargelang het dag is of avond herhaalt de Kompanij de Engel .**

Een goede nacht / dag

E779

Als de kompanij het laatste lied zingt		
WIT	WIT	WIT
VOL	VOL	VOL

PIANO → Lied no. 13; nogmaals

KOMPANIJ **De kompanij gaat weer door de zaal zoals bij de andere liederen en verlaat de zaal. Buiten de zaal zingen we het lied nog af zodat de mensen het nog kunnen horen. Daarna is het spel afgelopen. Het is fijn als we zwijgend daarna naar de kleedruimte gaan, een kring maken en afsluiten door iedereen te bedanken.**

EINDE DEEL 6 **Einde spel.**

Driekoningenspel

In het driekoningenspel is er een geel-witte belichting, waarbij het gele licht alleen voorop het toneel schijnt.

Wat doet een geel toneel? Nog meer dan bij de andere kleuren komt het sterk op de nuance van het geel aan. Het is geen citroengeel, maar een warmer geel. Tegenover de goddelijke wilskracht van het rood komt in dit geel juist de stemming van de in alle richtingen gaande menselijke wilskracht ons tegevoelt. Een natieve kracht die met het goddelijke niet veel te maken heeft (alleen het voorste deel van het toneel is immers geel) en die door toevoeging van het wit tot een gerichte kracht wordt.

Het driekoningenspel is ook wat de belichting betreft met meer dan veertig wisselingen het meest dramatische van de drie spelen. Als alleen de koningen op het toneel zijn, verdwijnt het geel en blijft het wit over (het driekoningenspel wordt ook tegen een witte achtergrond gespeeld). Het hele optreden van Herodes, met de koningen, de schriftgeleerden en met de duivel vindt plaats in geel-wit en eindigt met een black-out na de woorden „roek ende rat“. De black-out heeft de functie van iets bewust te maken, een soort omgekeerde flits die naar binnen werkt. Bij de euritmische uitvoering van de Grondsteen-spreuk van de Algemene Antroposofische Vereniging geeft Rudolf Steiner een black-out aan steeds na de tekst „Menschen mögen es hören“.

Met het omwisselen van Herodes' zetel met het krukje van Maria komt de blauw-witte belichting van het kerstspel terug: ook hier wordt bij de opkomsten van de engel rood aan de belichting toegevoegd. Als de stoelen weer verwisseld worden, komt het geel-witte licht voor Herodes terug. Tijdens de omgang van Maria om Herodes wordt hij door een witte spot belicht, terwijl de rest van het toneel rood is. Herodes, gevangen in zichzelf, slaat deze goddelijke handreiking van zich af.

De rest van het spel wordt gespeeld in de geel-witte belichting, onderbroken door verschillende black-outs en fade-outs. Op het moment dat Herodes de appel afslaat, worden zowel Herodes als de engel met schijnwerpers belicht, terwijl de omgeving, en dus ook hoofdman, krijgsknecht en lakei, vrij donker met blauw en een beetje geel wordt belicht. Na de tekst van de engel gaan de spots uit en na „gaet alles ras ten end“ is er een black-out. Vaak wordt er ook een black-out gegeven op het moment dat de hoofdman zichzelf doorsteekt; volgens het belichtingsexemplaar van het Goetheanum stamt deze aanwijzing niet van Rudolf Steiner, maar van Marie Steiner die deze black-out omstreeks 1940 invoerde.

Algemeen

De belichtingsaanwijzingen die hier weergegeven zijn, zijn gebaseerd op een belichtingsmogelijkheid waarbij het ge-

hele toneel in een bepaalde kleurstemming gebracht kan worden. Bijzondere voorzichtigheid is geboden bij het gebruik van schijnwerpers. Op kleine, lage tonelen bestaat immers het gevaar dat bij een te lage invalshoek een schaduwspel ontstaat op het achterdoek. Dat is niet alleen lelijk, het roept ook de theoretische vraag op: hebben engelen schaduwen...?

De belichting die Rudolf Steiner voor het toneel van de „Schreineret“

gemaakt heeft is zeker niet de enig juiste, maar de ervaringen die er in de afgelopen jaren mee zijn opgedaan, wijzen erop, dat zij een wezenlijke ondersteuning kan zijn bij een intensieve beleving van de kerstspelen. Er zijn in het bovenstaande maar een paar elementen van deze belichting behandeld. Wie voor de komende opvoeringen in de volledige belichtingsaanwijzingen is geïnteresseerd, kan contact opnemen met Peter Jackson, Stopspijk 2, 7218 MG Almen.

Herod

Herodes

*rood
geel*

*blauw
wit
geel*

*rood
geel*

101, 102 Wte.

Het Driekoningenspel

- 1) Bij aanvang
W Ge(1)
W Ge
- 2) Opkomst Melchior voor "Myn gattercompas"
W
- 3) Voor kompanij "Der wysen starre blinckt ons cjaer"
als (1) *geen verbeeld*
- 4) Daerna - opkomst Melchior
als (2)
- 5) Als kompanij van toneel af zijn bij "Ter tyt Herodis regiment"
W
- 6) Als duivel Zetel van Herodes brengt.
als (1)
- 7) De koningen gaan ter zijde voor Melchior "Nu wel aan"
als (2)
- 8) Als koningen weg zijn voor Herodus "Die maer en ontroert my niet weinigh den sin"
als (1)
- 9) Black-out
Na duivel "roek ende rat"
- 10) Als Herodus weer zit
als (1)
- 11) Als Payle krukje brongt voor Keiser "Veriaet o heer"
B W(1) W(2)
B W
- 12) Voor Melchior "Welc deuser twee paden"
B W(1)
B W
- 13) Na Melchior "Jacenti in preeseptio"
B W(1) W(2) R(1)
B W
- 14) Als koningen van Maria weg gaan na Balthasar "mit Got so moetenne henen vaeren"
Als (11)
- 15) Met Melchior "Nu willenne weerom tot Herodus reysen" Langzaam.
B W
- 16) Voor "Ic laghe in eene nagt en sliep"
B(2) Gr
- 17) Als engel naar de koningen komt voor engel "Ghy heylige cininghen van orient"
B(2) R(1)
Gr
- 18) Als engel weggaet
als (16)
- 19) Als koningen ontwaken voor Melchior "Een sonderlicken droom"
als (11)
- 20) Als koningen weggaan met "Balthasar, coninck daelt van den berrigh neder"
B
- 21) Als engel naar Josef gaat
B(2) B W

101, 102 Wte.

Het Driekoningenspel

- 1) Bij aanvang
W Ge(1)
W Ge
- 2) Opkomst Melchior voor "Myn gattercompas"
W
- 3) Voor kompanij "Der wysen starre blinckt ons cjaer"
als (1) *geen verbeeld*
- 4) Daerna - opkomst Melchior
als (2)
- 5) Als kompanij van toneel af zijn bij "Ter tyt Herodis regiment"
W
- 6) Als duivel Zetel van Herodes brengt.
als (1)
- 7) De koningen gaan ter zijde voor Melchior "Nu wel aan"
als (2)
- 8) Als koningen weg zijn voor Herodus "Die maer en ontroert my niet weinigh den sin"
als (1)
- 9) Black-out
Na duivel "roek ende rat"
- 10) Als Herodus weer zit
als (1)
- 11) Als Payle krukje brongt voor Keiser "Veriaet o heer"
B W(1) W(2)
B W
- 12) Voor Melchior "Welc deuser twee paden"
B W(1)
B W
- 13) Na Melchior "Jacenti in preeseptio"
B W(1) W(2) R(1)
B W
- 14) Als koningen van Maria weg gaan na Balthasar "mit Got so moetenne henen vaeren"
Als (11)
- 15) Met Melchior "Nu willenne weerom tot Herodus reysen" Langzaam.
B W
- 16) Voor "Ic laghe in eene nagt en sliep"
B(2) Gr
- 17) Als engel naar de koningen komt voor engel "Ghy heylige cininghen van orient"
B(2) R(1)
Gr
- 18) Als engel weggaet
als (16)
- 19) Als koningen ontwaken voor Melchior "Een sonderlicken droom"
als (11)
- 20) Als koningen weggaan met "Balthasar, coninck daelt van den berrigh neder"
B
- 21) Als engel naar Josef gaat
B(2) B W

Das Oberuferer Christgeburt-Spiel

Bel.	Seite	
		<i>Fußrampe, 1. und 2. Oberlicht: weiß und blau / 2. Oberlicht auch rot</i>
1	37	<i>Anfang: alles blau, ¼ weiß</i>
	39	<i>Auftritt Engel: 1. Oberlicht voll weiß dazu</i>
	41	<i>Abgang Engel: 1. Oberlicht weiß auf ¼ zurück</i>
2	45	<i>Übergehend zu Wirt Titus: alles blau, ¼ weiß</i>
	47	<i>Engel hinter der Krippe: 2. Oberlicht rot dazu / und wieder weg</i>
	48	<i>Engel hinter Maria: 2. Oberlicht rot dazu / und wieder weg</i>
3	49	<i>Während Umzug der Companei (für die Hirten): blau, ¼ weiß</i>
4	53	<i>Die Hirten legen sich schlafen: alles weiß weg</i>
	54	<i>Der Engel kommt: 2. Oberlicht rot dazu</i>
	55	<i>Der Engel geht ab: 2. Oberlicht rot weg</i>
5	55	<i>Die Hirten wachen auf: blau, ¼ weiß</i>
	58	<i>Abgang Hirten: weiß weg</i>
	59	<i>Joseph nimmt die Laterne: Fußrampe ¼ weiß dazu</i>
6	62	<i>Die Hirten singen im Umzug: blau, ¼ weiß</i>
	65	<i>Auftritt Engel: 1. Oberlicht voll weiß dazu</i>

Das Oberuferer Dreikönigspiel

Bel.	Seite	
1	69	<i>Oben weiß, vorn oben gelb</i>
2	70	<i>Der Engel geht zur Companei: gelb weg</i>
3	73	<i>Die Companei: «Wie schön leucht uns der weisen stern! ...»: vorn oben gelb dazu</i>
4	74	<i>Nach dem Umgang: gelb weg</i>
5	76	<i>Die Companei: «Die weisen von Herodis zeit, ...»: weiß auf der Bühne ½ weg</i>
6	77	<i>Der Teufel bringt Herodes' Thron: oben voll weiß, oben vorn gelb</i>
7	80	<i>Melchior: «Nun wolan, ...»: gelb weg</i>
8	80	<i>Wenn die Könige wieder auf ihren Plätzen sind: vorn oben gelb dazu</i>
9	86	<i>Der Teufel: «I fahr dahin im namen Bix-Bax ...» (Abgang) – kurz finster – (Herodes setzt sich wieder zur Companei) dann wieder hell in Beleuchtung 8</i>
10	87	<i>Nach Companei, Herodes Thron heraus, dann: alles gelb weg.</i>
11	87	<i>Pagi bringt Marias Schemel: allmählich übergehen in: alles blau, vorn ¼ weiß, hinten ½ weiß.</i>
12	87	<i>Kaspar: «Und ler' uns dein gesatzung recht.» abdunkeln in: blau, Fußrampe ¼ weiß, vorn oben ½ weiß, hinten weiß weg</i>
13	88	<i>Balthasar: «Nun, wölcher wüll der erschte sein?» oben vorne blau, ¼ rot, ¼ weiß, / hinten ½ weiß.</i>

115

14	91	<i>Nach der Opferung: rot weg</i>
15	91	<i>Nach Abräumen der Opfergaben: weiß weg</i>
16	91	<i>Die Könige singen und schlafen ein: Fußrampe grün, hinten blau</i>
17	91	<i>Engel zu den Königen: vorn rechts rot dazu (Bei dieser Angabe ist fraglich, von wem und wann sie stammt.)</i>
18	91	<i>Mit Abgang Engel: rot vorn wieder weg / Dann: vorn blau, ¼ weiß, / hinten blau, ½ weiß.</i>
19	92	<i>Die Könige: «Kenig Waldhauser ...»: weiß weg.</i>
20	92	<i>Der Engel zu Joseph: Fußrampe blau (evtl. ¼ weiß), hinten ½ rot</i>
21	92	<i>Abgang Engel: blau oben</i>
22	93	<i>Maria singt: Fußrampe blau, ½ weiß dazu</i>
23	93	<i>Abgang Maria und Joseph: weiß weg</i>
24	93	<i>Abgang Pagi mit Schemel: oben weiß, vorn oben gelb</i>
25	95	<i>Maria vor Herodes vorbei: vorn oben ½ rot, hinten blau, (Scheinwerfer weiß auf Herodes. Bei dieser Angabe ist fraglich, von wem und wann sie stammt.)</i>
26	95	<i>Herodes: «Ir knecht, ir habt vernumma wol, ...» oben weiß, oben vorn gelb.</i>
27	96	<i>Hauptmann mit Judas ab: – Finster – Nach dem jämmerlich Geschrei wieder hell in Beleuchtung 26.</i>
28	99	<i>Sobald Knecht, Kriegsknecht und Lakei ab sind: – Finster – Die Companei erhebt sich: hell in Beleuchtung 26.</i>

116

29	99	<i>Teufel schwenkt die Puppe; wenn er fast ab ist: – Finster – Dann wieder hell in Beleuchtung 26.</i>
30	99	<i>Herodes: «Iazt bin i schon selber halber tot, ...» alles etwas dunkler.</i>
31	100	<i>Engel kommt: – nur weißer Scheinwerfer auf Engel und Herodes –</i>
32	100	<i>Herodes: «Es is gschechen um mei lebn.» dazu vorn oben ¼ gelb, hinten wenig blau.</i>
33	101	<i>Abgang Engel: Scheinwerfer weg</i>
34	101	<i>Hauptmann, Lakai und Kriegsknecht: «Hot alles bald an end.»: – Finster – (solange der Teufel mit der Kette rasselt) Dann: hell in: oben weiß, vorn oben gelb).</i>
35	102	<i>Teufel: «Reiß, teifel, reiß!»: – Finster – bis Herodes an seinem Platz ist, dann: oben weiß, vorn oben gelb.</i>
36	102	<i>Hauptmann: «... Und wüll mi mit diesem schwert erstecha.»: – kurz Finster – Dann: hell wie vorher</i>
37	103	<i>Companei: «Seid fröli und jubileret, ...»: Bühne halb dunkel, gelb weg</i>
38	103	<i>Engel Schlußtext: vorn gelb dazu.</i>